

DE

št. 22

Direktor:
Marjan Horvat
Odgovorni urednik:
Ciril Brajer

Telefoni –
tajništvo:
313-942, 132-61-92
redakcija:
313-942, 131-61-63
naročnina in prodaja:
321-255, 133-52-55

Telefaks: 311-956

Naslov:
ČZP Enotnost,
Dalmatinova 4, Ljubljana

časopis slovenskih delavcev

Ljubljana, 16. maja 1996 • letnik 55

SINDIKALNI PLURALIZEM JE POKOP ZA DELAVSKO GIBANJE

stran 5

Paul Phillips, kanadski profesor in mednarodni strokovnjak tudi za delavsko gibanje, o svetovnih sindikalnih trendih

DE, sreda 14⁰⁰

BRUTALNO KRŠENE PRAVICE DELAVCEV!

Krši jih REPUBLIŠKI ZAVOD ZA ZAPOSLOVANJE v sodelovanju z MINISTRSTVOM ZA DELO, DRUŽINO IN SOCIALNE ZADEVE. Visoki uradniki so odločili, da delavcu, ki mu je brez njegove krivde in nezakonito prenehalo delovno razmerje, ne pripada nadomestilo za čas brezposelnosti, dokler delovno sodišče na prvi stopnji ne odloči o njegovi pravici.

S tem so na najbolj brutalen način kršili pravice delavcev. Delodajalec torej lahko delavca nezakonito vrže na cesto, in čeprav delavec ni prav nič kriv, mu Zavod za zaposlovanje ne odobri denarnega nadomestila do sodne odločbe.

Tako je kršena delavčeva pravica do dela! Tako je kršena delavčeva pravica do pravne varnosti iz delovnega razmerja! Tako je kršena delavčeva pravica, da ga zaščitijo državni organi, katerih uradna dolžnost je takoj ukrepati proti kršilcu pravic! Tako je kršena delavčeva pravica do nadomestila za čas brezposelnosti! Tako je kršena delavčeva pravica do življenja, ker nima zagotovljenih vsaj minimalnih sredstev za preživljanje! In to je najhuje!

Kaj tako grozljivega se lahko zgodi v Sloveniji, ki se proglašča za pravno in socialno državo! Ki se diči z zgodbo o uspehu! Ki v resnici postavlja le kulise, prozorne Potemkinove vasi, saj z njimi oblast lahko zavaja le še nepozornega opazovalca od nekdaj drugod!

Se ta slovenska država sploh zaveda odgovornosti do svojih državljanov, do delavk, delavcev, njihovih družin?! Se sploh zaveda svoje odgovornosti, ki jo prinaša njena lastna opredelitev za demokratično, pravno in socialno državo?!

Ob vsem tem ta država prav dobro ve, da je delovnopravna zakonodaja neustrezna, da so inšpekcije dela tudi zaradi tega neučinkovite, da so tudi zaradi tega delovna sodišča preobremenjena in da postopki pred njimi trajajo leta in leta.

Vendar ta država, ta vlada, ta državni zbor, te politične stranke ne storijo prav ničesar!

Nič čudnega, da delavci vse bolj zahtevajo, naj sindikati postanejo policija, kriminalistična služba, tožilstvo in sodišče pa še kaj drugega hkrati.

S takšnim ravnanjem države in njenih organov, visokih državnih uradnikov, ki bi morali biti prvi varuhi njene pravnosti, nam vse bolj preti, da bodo ponižani in razžaljeni vzeli pravico v svoje roke!

Gregor Miklič

DELAVSKO DELAVCEM

»Zadovoljna sem, da se je na področju obveščanja končno začelo premikati. Že sama skrb za časopis nekaj pomeni, a upam, da ne bomo ostali le pri tem!

Še vedno namreč ugotavljam, da informacije in stališča sindikata ne pridejo pravočasno do članstva oziroma sploh ne pridejo. Zakaj?

Mislim, da je vzrok tudi zelo šibka pripadnost sindikatu med članstvom in celo med posameznimi sindikalnimi funkcionarji, pomanjkanje znanja, nerazumevanje nosilcev funkcij, da je javnost dela sestavni in nujni del vsakršne sindikalne aktivnosti, zadrževanje informacij, strah, težnja po nekonfliktnosti...«

To je le nekaj misli iz komentarja, s katerim je Justa Arnuš, sekretarka Območne organizacije ZSSS Domžale, pospremila anketo o Delavski enotnosti. Več o tej temi preberite v Sindikalnem zaupniku.

DANSKA, DEŽELA, KJER ZAPOSLENI ZAVIDAJO NEZAPOSLENIM

V prejšnji številki smo ugotovili, da na Danskem noben akt ne terja soodločanja

delavcev, pa se kljub temu ne zgodi, da bi lastniki podjetij sprejemali pomembne sklepe brez dialoga z delavci.

Tokrat na 3. strani o visoki ravni socialnih pravic v tej zanimivi deželi.

POKOJNINSKA REFORMA NA DALJSI ROK

stran 22

NEGOSPODARSKI SINDIKATI PRITISKAJO VSAK ZASE

stran 4

SOCIALIZEM ALI BARBARSTVO

Sindikalni zaupnik

NESTROKOVNOST KRIVA ZA STEČAJE

stran 20

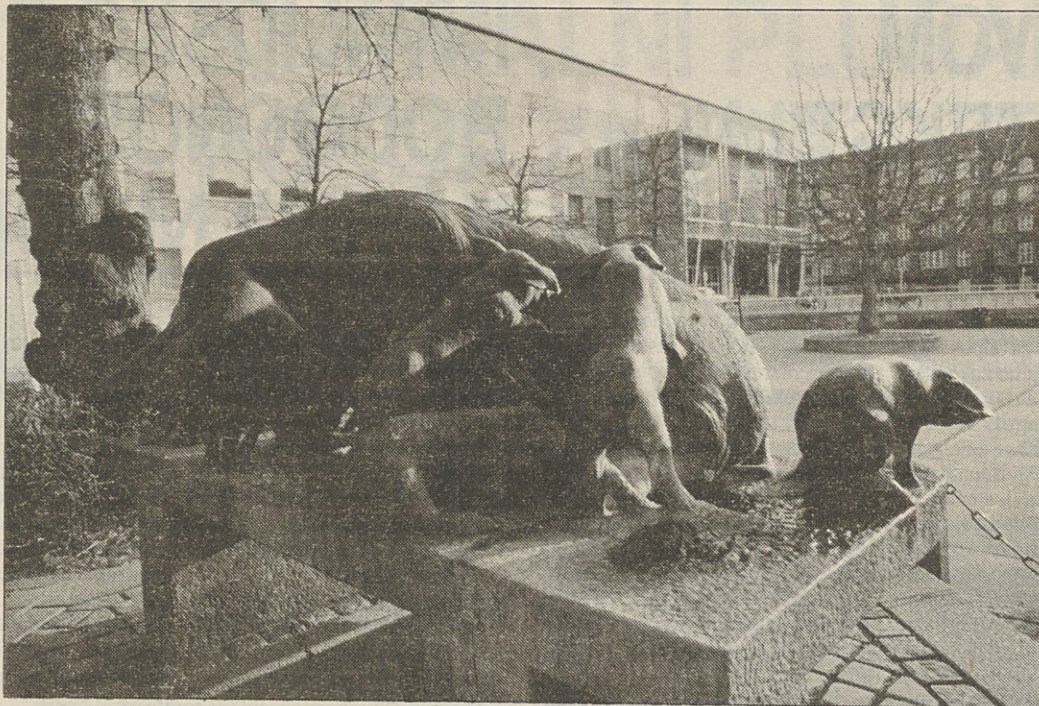
(Nadaljevanje iz prejšnje številke)

Država kot skrbna mačeha

Državni uradniki državljanom nenehno poudarjajo, da država skrbi zanje od zibelke do groba. To morajo seveda plačati sami, in sicer z eno najvišjih obdavčitvenih stopenj na svetu. Mačeha država jim pobere dobrih 50 odstotkov zasluzka, tistim z nekoliko boljše plačo pa celo do 68 odstotkov.

Podobno kot ima Danska tri stopnje državne organizacije – država, okrožja, občine – ima tudi tri stopnje zbiranja davkov. Državni davki so določeni po stopnji (23,1%), davki, ki jih zbirata okrožje in lokalna skupnost, pa so proporcionalni. Tako vlada vsako leto Dance v ljudno prosi, naj na račun davkov vplačajo v državno blagajno najmanj 51 odstotkov, svojega dohodka. Neposredni davki znašajo 28 odstotkov, davki na dodano vrednost in drugi posredni davki pa 23 odstotkov. Že dolga leta obljubljen davčna reforma naj ne bi spremenila ničesar: neposredni davki se bodo sicer znižali, povišali pa se bodo tako imenovani zeleni davki.

»Reforma je nujna, saj so ljudje že dalj časa nezadovoljni zaradi višine davkov. Res je, da se o reformi pogovarjamo že leta in leta, vendar doslej nismo naredili ničesar. Verjetno pa bo tudi v prihodnje zelo težko zmanjšati davčne stopnje, saj recimo 44 odstotkov

Svinja s sedmimi mladiči pred mestno hišo v Aarhusu simbolizira prevladujočo kmetijsko dejavnost na Jutlandu, hkrati pa bi lahko tudi razbohoteno administrativno delovno silo.

Veliko ljudi je samih, in ko zaidejo v osebnostne težave, se nimajo na koga nasloniti. Tretji vzrok pa je blaginja, ki jo poznajo tako zaposleni kot nezaposleni. Ljudje tako nimajo nobenega življenjskega motiva in jih marsikatera ne tako huda kriza zlomi.

Politiki sicer radi govorijo, da je treba davke zmanjšati, saj je Danska ena izmed najbolj obdavčenih držav na svetu. Obljubljujejo zmanjšanje neposrednih davkov, kar naj bi se zgodilo do leta 1998, vendar pa hkrati napovedujejo povečanje davkov za varovanje okolja, tako imenovanih zelenih davkov. To z drugimi besedami pomeni, da se davki ne bodo zmanjšali, ampak morebiti celo povečali. Govorijo tudi, da bodo morali zmanjšati podporo nezaposlenim, saj je danes na Danskem prav prijetno biti brez službe. Nezaposlenost, ki je sicer v skladu s povprečjem Evropske unije, naj bi zmanjšali tudi s povečevanjem števila študentov na univerzah in dodatnim usposabljanjem. Sprememba sistema socialnega varstva naj bi tudi pomagala premagati sedanje težave ene najbogatejših družb na stari celinei. Razmišljajo tudi o debirokratizaciji družbe, saj je administracija zelo razvejana. V celotni strukturi zaposlenih (aktivne delovne sile je na Danskem

DANSKA – deželca, kjer zaposleni zavidajo nezaposlenim

mladih do 18. leta dobiva državno podporo, veliko denarja pa porabimo tudi za nadomestila za čas brezposelnosti. Nezaposlenost pa je zdaj žal precej visoka, saj dosega okoli 11 odstotkov. Reformo ovira tudi navajenost naših ljudi na tako imenovano javno blaginjo, »pravi nekdanji zunanji minister in predsednik liberalne stranke Uffe Ellemann-Jensen.

Tudi raziskovalci javnega mnenja na Univerzi v Aarhusu (Danska ima pet univerz) so ugotovili, da ljudje idejo državne blaginje podpirajo. Ko so jih spraševali, katere izdatke države bi zmanjšali, so se odločili za izdatke za vojsko, kulturo, policijo, cerkev in druge skorajda nepomembne stroške države, ki

za zaposlovanje žensk, ki so do takrat skrbele za družino in podpirale tri hišne vogale. Kapital je bil tisti, ki je od države zahteval, naj poskrbi za otroke in starejše, tistim vmes pa naj omogoči, da bodo delali. Danes je stopnja zaposlenosti žensk izjemno visoka. Na vsakih 100 zaposlenih moških je 90 zaposlenih žensk. Ponokod pravijo celo, da moški prevzemajo gospodinjstva dela. To vsekakor drži, saj je na Danskem dobra polovica gospodinjstev sestavljena iz enega samega člana.

Kljub zakonjenim enakim pravicam za oba spola pa so ženske v podrejenem položaju. Običajno so za enaka dela plačane manj kot moški, imajo pa tudi velike težave, da se povzpnejo v vodstvene strukture.

Glede na sedanje razmere Danci največ denarja porabijo za pokojnine (23,6%), za pokojnine zgodnjaj upokojenih (13,5%) in za nadomestila za čas brezposelnosti (18,4%).

Na Danskem znaša zgornja starostna meja za upokojeve 67 let. Polna pokojnina znaša 88.300 danskih kron (22.500 DEM) na leto za samca in 114.700 danskih kron (29.500 DEM) na leto za poročene pare, seveda če nimajo drugih dohodkov. Mogoča pa je tudi zgodnja upokojeve. Velja za vse, ki so dopolnili 60 let in na leto ne delajo več kot 200 ur. Pri zgodnji upokojitvi dobivajo dve leti in pol poprečno plačo na zaposlenega, pozneje 82 odstotkov te plače, ko dopolnijo 67 let, pa dobijo polno pokojnino.

Kot kaže, pa se najboljše godi nezaposlenim, zato jim zaposleni celo zavidajo. Tisti, ki so brez dela, namreč lahko dobijo do 90 odstotkov plače, ki so jo imeli, ko so še delali (enako je tudi nadomestilo za bolezenski dopust), vendar ne več kot 11.028 danskih kron (2.850 DEM) na mesec. V prvih štirih letih nezaposlenosti morajo oblasti nezaposlenemu ponuditi različne službe ali dodatno izobraževanje, vendar nezaposleni tega ni dolžan sprejeti. V naslednjih treh letih pa je nezaposleni dolžan sprejeti ponudbo za delo, in sicer najmanj 20 ur na teden (delovni teden danskega delavca traja 37 ur). Po sedmih letih pa se mora nadomestilo uskladiti z državnim nadomestilom za nezaposlene, ki pa lahko znaša največ 8.852 danskih kron (2.270 DEM) na mesec.

Ni vrtnice brez trna

Sistem državne blaginje je ves čas svojega obstoja predmet kritike, vendar nikoli tako hude, da bi ga odpravili. Kot smo že napisali, se ljudje nečesto odpovedati ugodnostim, ki so jih deležni na socialnem področju.

Pravijo, da je ena izmed najhujših posledic odmiranje družine kot temeljne celice družbe. Nekateri pravijo, da je ena izmed najbolj hujših posledic odmiranje družine kot temeljne celice družbe. Nekateri pravijo, da je ena izmed najbolj hujših posledic odmiranje družine kot temeljne celice družbe. Nekateri pravijo, da je ena izmed najbolj hujših posledic odmiranje družine kot temeljne celice družbe.

Eden izmed študentov ljudske visoke šole za emancipacijo v Snoghöju se je zamislil tudi nad samomorilnostjo med Danci, ki je najvišja na svetu. »Po mojem so bistveni trije vzroki. Ljudje so luterani, vendar grede v cerkev le štirikrat v svojem življenju: ob rojstvu, ob obhajilu, poroki in ob smrti. O krščanskih vrednotah ne vedo ničesar, saj nauka ne poznajo. Torej so brez religiozne opore. Drugi vzrok je izginjajoča družina.

Ker so avtomobili predragi, saj so 200-odstotno obdavčeni, se večina Dancov vozi s kolesom.

2.900.000) jih je v javnem sektorju zaposlenih 31 odstotkov, ali skoraj 900.000. To je vsekakor izjemno breme za nacionalno ekonomijo.

Kljub temu pa so Danci še naprej ponosni na svojo državo in njeno skoraj tisočletno kraljestvo. V tem času si je krono izmenjalo 113 kraljev in kraljic. Imajo sicer veliko pripomb na račun visokih davkov, vendar pa se blaginji niso pripravljeno odreči. Danci tudi zaupajo demokratičnosti svoje decentralizirane družbe, kar izražajo tudi z visoko volilno udeležbo na slehernih volitvah. Ta je v povprečju 85-odstotna. Dinamiko in sproščenost je opaziti tudi pri političnem organiziranju. Kljub temu, da je v državi 13 političnih strank, pa je v njih vse manj članov. Med vedrimmi posebnosti političnega organiziranja je tudi Jacob Haugaard. Ta je pred leti ustanovil stranko zavestno nezaposlenih, imenuje se Liberalni delomrzneži, vendar nikogar ne sprejema v članstvo. Na zadnjih volitvah je dobil tolikšno število glasov, da bi lahko njegova stranka zasedla 20 od 179 sedežev enodomnega parlamenta. Zanimiv je tudi njegov politični program, ki so ga podprli tisti volilci, ki imajo dovolj tradicionalnih strank. Zavzema se za stalen veter v hrbet za kolesarje, za to, da bi Danci ne delali nič, vse delo pa prepustili Nemcem ali kakšnim drugim ljubiteljem dela, denar, ki naj bi ga stranka dobila iz državnega proračuna, pa bi porabil za pivo za vse liberalne delomrzneže.

Danci so tudi iznašli izdelano formulo skandinavskega gospodarskega sožitja. Vse kar si izmislijo Finci, naj bi naredili Švedi, Danci pa to prodali Norvežanom. Tako bo volk sit in koza cela, ljudje pa bodo zadovoljni in polni življenjske energije.

Zdaj je najbrž vsakomur jasno, zakaj Danci ne poznajo naglice, vročnosti in stresa.

(Konec)

Besedilo in fotografije: Jože Poberaj

Tuje delovne sile je na Danskem dobre tri odstotke. Predvsem Turki so večinoma lastniki stojnic za prodajo sadja in zelenjave.

dosegajo komaj nekaj odstotkov. Država na vseh treh ravneh organiziranosti porabi za javno blaginjo 46 odstotkov letnega proračuna, za izobraževanje 14, razvojne potrebe (tudi ceste in pristanišča) 11, za zdravstveno varstvo 10, za razvojno pomoč in »članarino« v Evropski uniji 4, za obrambo 4, za cerkev in kulturo 3, za policijo in sodstvo 2, za nastanitvene ukrepe 2 ter za administracijo, ki je izjemno številna (v aarhuskem okrožju je na 250.000 prebivalcev 26.000 administrativnih delavcev) 4-odstotke.

Idejo državne blaginje Danci pripisujejo uglednemu duhovniku in poetu N. F. S. Grundtvigu (1783–1872). Ta je postal znan predvsem z idejo o ljudski visoki šoli, ki so jo pozneje uporabili tudi v nekaterih drugih državah. Na Danskem je približno 100 takšnih šol. Gre za izobraževalni sistem, ki naj bi mladim pomagal do duhovne emancipacije. V eni izmed svojih pesmi je Grundtvig tudi opisal svoj pogled na idealno družbo. To je tista »v kateri je malo tistih, ki imajo preveč in še manj tistih, ki imajo premalo«.

Idealno gledano, so ideje častitega Grundtviiga podlaga za oblikovanje sistema družbene blaginje, vendar pa se je takšna oblika državne ureditve razvila tudi zaradi povsem praktičnih razlogov. V 60-ih in 70-ih letih je namreč prišlo do booma delovnih mest po vsej Evropi. Za razliko od Francozov, Italijanov in zlasti Nemcev, Danci svojega trga delovne sile niso odprli za tujo ceneno delovno silo, pač pa so se odločili

Transforni proračun

Rekli smo torej, da ljudje plačujejo dobrih 50 odstotkov letnega zasluzka za davke. Denar zbere država, vendar ga prek finančne podpore sistemu državne blaginje 46 odstotkov vrne ljudem. Zato tudi pravijo, da gre za transforni proračun.

Na ta način tudi najlažje nadzorujejo proračunsko porabo. Država porabi 39,7 odstotkov državnega denarja, okrožja 10,8, lokalne skupnosti pa 41,1 odstotkov. Tudi to je dokaz prejšnje decentralizacije danske družbe. Danci namreč globoko verjamejo v lokalno demokracijo. Prepričani so namreč, da na lokalni ravni veliko bolj kot v vladi vedo, kakšne so potrebe ljudi.

Zanimiva je poraba denarja v okrožjih in občinah. V okrožjih porabijo skoraj 70 odstotkov denarja za zdravstveno varstvo, 20 odstotkov za izobraževanje in 10 za promet, v občinah pa dobrih 70 odstotkov za socialno varnost in 30 za izobraževanje.

Zanimiva je tudi paleta socialnih ugodnosti, ki jih imajo ljudje. Začne se pri otroških dodatkih, nadaljuje s študentskimi in posojili dijakom in študentom, nadomestili za čas nezaposlenosti, bolezenskimi nadomestili, invalidninami, starostnimi pokojninami, nadomestili za prezgodnje upokojeve, pokojninami, ki jih dobijo vdove, nadomestili za odpiranje novih delovnih mest, nadomestili za domovanje in vrsto drugih manjših ugodnosti.

Zgodovinar Branko Goropevšek o Celju nekoč in danes

KDOR NOSI ZVEZDE V SVOJEM GRBU, TA NAJ SE DVIŽNE MED ZVEZDE!

"Mesta sama po sebi nimajo duše, dušo imajo ljudje. Od ljudi je odvisno, kako diha mesto. In ravno tu se pojavi težava. Večina ljudi bi enostavno pritrčila misli, da Celje nima »duše«. Sam ne bi pritrčil takšni miselnosti. Vendar kaj reči ob dejstvu, da so mesto ljudje, ki v njem živijo, ustvarjajo, se družijo, se veselijo in na ta način ustvarjajo vsakdanji utrip v mestu? Gotovo tu Celje ni izjema v slovenskem prostoru."

PANORAMA KULTUROLOŠKA REGIONALIZACIJA

"Preprosto ni moč verjeti, da je parlament kulturi do zdaj posvetil tako malo časa. Zato je prepuščena prevelikokrat stihijskosti, diletantstvu, zaslužkarstvu, razprodaji tujcem in goljufom ter lažnivcem in izkoriščevalcem, pravzaprav pogosto tistim, ki ne vidijo v kulturi čisto nič drugega kot dobiček, pa če je ta še tako skromen. Človekova pohlepnost včasih nima mere in bi posamezniki za en sam tolar prodali celo svojo dušo, nekateri pa za en sam krajcar celo svoj spomin."

**Rdeči so
zapravili
prejšnjo
državo,
črni bi pa
radi
sedanjo!**

"V vseh teh letih nikomur od političnih struktur ni uspelo dobiti večine za referendum o lastninjenju, denacionalizaciji, globalni spremembi filozofije izobraževanja pri nas, spremembi zdravstvenega sistema, pokojninskega sistema in še čem. To so namreč prave vsebine za testiranje volje državljanov. Ne, radikalne spremembe na teh področjih si je vzela v zakup oblast in politična oligarhija. Še več: te odločitve si je vzelo v zakup v imenu dveh milijonov državljanov nekaj deset poslancev in poslank parlamenta. Za protiuslugo, ker smo jim to dovolili, pa nam danes ponujajo v referendumsko odločanje volilno zakonodajo."

Popraznična kronika o zmedi, konjunkturistih in šakalih

NAMESTO VREDNOT PREVLADUJEJO »SPROTNE POTREBE«

"Taki strokovnjaki bi se lahko že od Francozov, prve evropske nacije, kaj naučili. Argentinski general, ki ga ponujajo Ljubljančanom, je dve desetletji pred smrtjo živel v Parizu, tam je pokopan, a ni dobil spomenika. Če bi pobrskali samo po Encyclopaedii Britannici, bi prebrali, da gre za konzervativneža, ki se ga ne da povezati, vzemimo, z vrednotami uporne okupirane Ljubljane. V Parizu ni tujih med prek tridesetimi francoskimi generali (Slovenci lahko svoje pokažemo?) s spomeniki ali poimenovanji trgov in ulic (verdunski heroj maršal Petain ga nima, ker je bil višijski kolaborant)."

Borzna gibanja

NA VRSTI JE REALNI SEKTOR

Prejšnji teden je na Ljubljanski borzi prevladoval padec tečajev skoraj vseh delnic. Borzni indeks se je že nevarno približal svoji izhodiščni vrednosti 1000, vendar se je trend padanja konec tedna nekoliko umiril. Padale so tudi cene privatizacijskih delnic na OTC trgu. Največji padec pa so zabeležili pri trgovanju s kuponi blagajniških zapisov Banke Slovenije, ki so padli kar za 40 odstotkov. Padec je posledica napovedi pete emisije tega finančnega instrumenta, ki bo prihodnji mesec.

Celje, tretje največje mesto v naši državi, je bilo v zgodovini pomembno tudi v evropskem merilu. Zadnja leta nekateri menijo, da izgublja svoj pomen tako na gospodarskem, političnem in tudi kulturnem področju. O tem ima seveda vsakdo svoje mnenje. Tokrat smo za pogovor naprosili človeka, ki je sicer rojen v Celju, vendar se je v mesto ob Savinji preselil iz Savinjske doline šele pred nekaj leti, potem ko se je zaposlil v Osrednji knjižnici Celje. Zgodbo o življenju v Celju, ki je lahko le ena od štiridesettisočih (kolikor je Celjanov na obličju zemeljske krogle), nam pripoveduje Branko Goropevšek, zgodovinar in publicist, vodja domoznanskega oddelka v Osrednji knjižnici Celje, predsednik Zgodovinskega društva v Celju, urednik Celjskega zbornika...

Zgodovinar Branko Goropevšek o Celju nekoč in danes

KDOR NOSI ZVEZDE V SVOJEM GRBU, TA NAJ SE DVIGNE MED ZVEZDE!

V zgodovini je šlo za splet naravnih bogastev in velika prizadevanja ljudi • Še Celjani ne vedo za vsa imena njihovega mesta • Nemirna in neukrotljiva Savinja je velikokrat pokazala zobe • Celjski grofje danes in nikoli več • Nakazane so poti v informacijsko dobo • Celje je danes pravo mesto

Panorama: Celje ima s svojo središčno lego v slovenskem prostoru nedvomno pomemben strateški položaj. Kako bi na kratko opredelili njegovo vlogo in mesto?

Goropevšek: Lega na vzhodnem obrobju Spodnje Savinjske doline, ob osrednjem toku Savinje, je že zelo zgodaj dala mestu velik pomen prometnega križišča, saj je tu skozi že od najstarejših obdobij vodila pot, ki je preko Panonske kotline in Postojnskih vrat povezovala Baltik z Jadranom. Nič manj pomembna ni tudi pot, ki jo je ustvarila reka Savinja, kot glavna odvodnica v tem delu Slovenije. Poleg ugodne prometne lege, ki jo je dodatno potrdila pred natančno 150 leti zgrajena železna cesta in jo tudi danes gradnja avtomobilске ceste, so razvoju Celja pripomogla tudi bližnja naravna bogastva. Toda šele splet naravnih in družbenih dejavnikov je dal mestu

vino na celjski gimnaziji: lokalno zgodovino smo obšli le z nekaj stavki, saj nam več ni dovoljeval učni načrt.

Celjani še najbolj poznajo zgodovino svojega mesta iz časa gospodov Celjskih. V tem času bil domet Celja v takratni srednji Evropi največji. Politika gospodov z Zovneka, kasnejših grofov in v zadnjem obdobju tudi knezov, je bila tako odlična, da si so s svojo diplomatsko in vojaško spretnostjo ustvarili močan vpliv na številnih dvorih v takratni »predturški« Evropi. Še posebej pa so bili znani po spretnih ženitvah, saj so znali priženiti svoje hčere v številne takratne

občasno prerasli v mednacionalne spopade. Da je bilo v mestu ob Savinji še posebej hudo, nam zgovorno priča tudi izjava dr. Josipa Serneca, ki je dejal, da je Celje najbolj zanikno mesto v monarhiji, kar se nacionalnih odnosov tiče. Slovensko-nemških nasprotij, ki so se kovala v slovenskem Narodnem domu na eni in nemškem Deutsches Haus na drugi strani, pa niso mogla preprečiti niti modernizacija in »higienizacija« mesta oziroma sodobne pridobitve takratnega časa, kot sta na primer prvi telefon v mestu leta 1902 ali elektrifikacija mesta leta 1913. Prva svetovna vojna in razpad Avstro-Ogrske jeseni 1918 je Celjanom prineslo vrsto novih trenutkov. Nov državopolitični okvir večnacionalne jugoslovanske države je prvič in za dobrih sedemdeset let potisnil slovensko ozemlje iz srednje Evrope v kulturno, nazorsko in politično povsem drugače mislečo jugovzhodno Evropo. Celje in Celjani so se v novih okvirih hitro znašli in svoj razvoj prilagodili novim razmeram. Mesto je ponovno cvetelo in se prostorsko izjemno hitro širilo. Na mestnem obrobju so zrastle nova naselja: Otok, Jožefov hrib in Dolgo polje. Modernizirala se je industrija, gradila se je sodobna infrastruktura. Nacionalna nasprotja izprve svetovne vojne so se v Celju umirila, saj se je večina radikalnih Nemcev iz njega bolj ali manj prostovoljno izselila, še vedno pa je ostala gospodarsko močna nemška manjšina, ki s svojim položajem v Celju tudi ni bila preveč zadovoljna.

Druga svetovna vojna je tudi v Celju pu-

stila nezacejene rane. Tudi čas po končani vojni ni prinesel vsem enake svobode. Prehod iz enega totalitarizma v drugega in krut konec velikega števila Slovencev, ki so v večji ali manjši meri kot pripadniki kvizlinških enot kolaborirali z okupatorjem, je našlo smrt v teharskih taboriščih, nedaleč od Celja. Kot da bi dva tisoč let staro mesto do sedaj še ne posrkalo dovolj človeške krvi. Čeprav so »teharske rane« tako globoke, da jih Slovenci celimo (ali pravilno?) še danes, pa čas teče dalje. Celje se je v povojnih letih razvijalo v pomembno industrijsko središče. Zastopanost vseh pomembnejših gospodarskih vej govori o ekonomski uravnoveženosti, pisana paleta dejavnosti, med katerimi je treba omeniti vse pomembnejši terciarni sektor, pa o tem, da so Celju poti v postindustrijsko in informacijsko dobo nakazane. Tudi številne kulturne ustanove, šolski zavodi in druge institucije so garant, da se bo mesto hitro razvijalo še naprej in da bo vredno svoje dvatisočletne tradicije in bogate zgodovine.

Prebivalci Celja imajo svojo dušo

Panorama: V kolikšni meri se imajo današnji prebivalci sploh za prave Celjane? Kako diha to mesto?

Goropevšek: Mesta sama po sebi nimajo duše, dušo imajo ljudje. Od ljudi je odvisno, kako diha mesto. In ravno tu se pojavlja težava. Večina ljudi bi enostavno pritrtila misli, da Celje nima »duše«. Sam ne bi pritrtil takšni miselnosti. Vendar kaj reči ob dejstvu, da so mesto ljudje, ki v njem živijo, ustvarjajo, se družijo, se veselijo in na ta način ustvarjajo vsakdanji utrip v mestu? Gotovo tu Celje ni izjema v slovenskem prostoru. Tudi druga mesta so se v zadnjih nekaj desetletjih srečala z izjemno hitro dinamiko sprememb v mestni fizionomiji, ki se je na prvi pogled in najhitreje izrazila v številnem

in prostorskem porastu. Le malokdo pa se ob tem vpraša, kako so vse te spremembe vplivale na druge segmente bivanja v mestu. Gotovo so, saj je vsak novi priseljenc v Celju, pa naj je prišel iz Savinjske doline, Kozjanskega, Pohorja ali od drugod, s sabo prinesel svoje navade, folkloro ter miselnost in vse to v določeni meri obdržal. Če drugače ne, pa vsaj v svoji podzavesti. Še posebej to velja za ljudi, ki so prišli v Celje iz povsem drugih kulturnih okolij. V mislih imam migrante, ki so v naše kraje prišli v t. i. »zlati dobi selitev«, z območja nekdanje Jugoslavije. Kar samo po sebi se tako postavlja vprašanje, v kolikšni meri je tudi v našem okolju deloval in še deluje asimilacijski ali vsaj adaptacijski vzvod. Če želimo pravilno »izmeriti dušo« Celju in njegovim meščanom, bi absolutno morali upoštevati tudi te elemente.

Sam sem mnenja, da mesto, in vse kar spada zraven (prebivalstvo, način življenja, komuniciranje, razmišljanje...) ima »dušo«. Vendar pa se ob tem postavlja več vprašanj. Kakšna je ta »duša«? Kako Celjani, stari in novi, sprejemajo svoje mesto? Ali Celjani naredimo dovolj za prepoznavnost našega mesta v širšem prostoru? Če ne, kaj bi moral narediti vsak posameznik, da se bodo stvari spremenile? To so vprašanja, ki zahtevajo celostno analizo.

Sam sem mnenja, da mesto, in vse kar spada zraven (prebivalstvo, način življenja, komuniciranje, razmišljanje...) ima »dušo«. Vendar pa se ob tem postavlja več vprašanj. Kakšna je ta »duša«? Kako Celjani, stari in novi, sprejemajo svoje mesto? Ali Celjani naredimo dovolj za prepoznavnost našega mesta v širšem prostoru? Če ne, kaj bi moral narediti vsak posameznik, da se bodo stvari spremenile? To so vprašanja, ki zahtevajo celostno analizo.

Celjani nikoli niso bili Savinjščani

Panorama: Celje leži na vzhodnem robu Spodnje Savinjske doline, vendarle pa se

Nadaljevanje na naslednji strani

«Mesta sama po sebi nimajo duše, dušo imajo ljudje. Od ljudi je odvisno, kako diha mesto. In ravno tu se pojavi težava. Večina ljudi bi enostavno pritrtila misli, da Celje nima »duše«. Sam ne bi pritrtil takšni miselnosti. Vendar kaj reči ob dejstvu, da so mesto ljudje, ki v njem živijo, ustvarjajo, se družijo, se veselijo in na ta način ustvarjajo vsakdanji utrip v mestu? Gotovo tu Celje ni izjema v slovenskem prostoru.»

ob Savinji vlogo ne samo gospodarskega središča, ampak tudi regijskega središča z več upravnimi, kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami.

Panorama: Celje ima izjemno bogato zgodovino. Bi nam lahko kaj več povedali o tem?

Goropevšek: Že ostanki obrambnega okopa z jarkom in keramiko, ki so jo izkopali na Miklavškem hribu tik nad Celjem, pričajo, da je prva večja naselbina (gradišče) na tem mestu ob Savinji bila zgrajena že v starejši železni dobi. Nekoliko kasneje so ob vznožju starejšega gradišča takratni prebivalci keltskega izvora zgradili prvo naselbino z mestno podobo in jo poimenovali Keleia. Ime mesta se je potem spreminjalo le glede na jezik prebivalcev, ki so v mestu živeli. Da je bila Keleia v takratnem Noriku izjemno pomembno mesto, nam priča tudi kovnica malih in velikih noriških srebrnikov na območju današnjega Brega. Kakšen obseg je imelo mesto v tem času, nam ni znano, več pa vemo o mestu v obdobju »vladanja« Rimljanov. Ti so za časa cesarja Klavdija mestu ob Savinji, ki so jo takratni sodobniki imenovali tudi Mala Troja (Troia secunda), nadeli ime Municipium Claudia Celeia. Mesto se je v tem času že razširilo proti severu do meja današnjega mestnega jedra, jedro pa je imelo na območju današnjega toka Savinje in na Bregu. V tretjem stoletju je Savinja ob katastrofalni poplavi prestavila svojo strugo na današnji tok, zato je južni, najbolj cvetoč del mesta v celoti propadel.

V 5. in 6. stoletju je bilo ob preseljevanju številnih barbarskih ljudstev skozi naše prehodno območje Celje povsem uničeno. Kdaj je mesto, že kot srednjeveška naselbina, začelo ponovno živeti, ne vemo natančno. Ob tem moram vsekakor omeniti dejstvo, da je kontinuiteta antičnega imena za Celje nesporna. Toda, kaj se je v tem času dogajalo z naseljem, bi težko rekli. Prevladuje mnenje, da ne moremo govoriti o nepretrganem razvoju iz antike v srednji vek, a kaj se je v tem času dogajalo s Celjem, bo morala zgodovina še povedati.

Celjani najbolj poznajo svojo zgodovino po »svojih« knezih

Panorama: Is izkušenj vem, da povprečen Celjan zelo slabo pozna preteklost svojega mesta. Se strinjate s tem?

Goropevšek: Kje so vzroki za to, bi težko rekli. Gotovo nosijo del krivde tudi naši izobraževalni programi po šolah. Spominjam se svojega edinega »prosvetnega leta«, ko sem celjske nadobudneže poučeval zgo-

vladajoče dinastije. Največji domet na tem področju je prav gotovo uspel Herman II., ki je uspel svojo hčer Barbaro »prodati« prijatelju, takratnemu nemškemu cesarju Sigismundu Luksemburškemu.

Seveda pa se je takratna politika »delala« tudi na bojnem polju. Ime Celja so Celjski znali ponesti daleč naokrog. Omenimo boj s Turki pri bolgarskem Nikopolju (1396) in viteški turnir v Konstanci ob Bodenskem jezeru (1415). Herman II. Celjski je na tem turnirju, ki so ga priredili v čast velikemu cerkvenemu koncilu, premagal kasnejšega nemškega cesarja Friderika Habsburškega. In ne samo to, Herman II. je celo pomagal papežu Janezu XIII. pobegniti iz mesta, kjer so mu pretili zarotniki.

Panorama: Po smrti zadnjega iz rodbine Celjskih je mesto izgubilo svoj velik evropski pomen. V zadnjih 200 letih pa se je vendarle zgodilo še marsikaj pomembnega...

Goropevšek: Na pogrebnem sprevedu Ulrika, zadnjega iz rodbine Celjskih, je res zadonel klic »Danes grofje Celjski in nikdar več«, vendar je Celje, ki so mu prav Celjski podelili mestne pravice, zgradili čudovito renesančno palačo in za mesto storili še marsikaj, živelo naprej. Ni pa bilo pod drugimi vladarji več v središču srednjeveške Evrope. Sčasoma je dobilo pečat provincialnosti, in to v žlahtnem pomenu besede. Celje se je razvijalo v obrtno in trgovsko mesto, ki je ponovno vzletelo kot ptič Feniks že ob koncu 18. stoletja.

Največji pečat pa je mestu ob Savinji v zadnjih dvesto letih dala gotovo železnica, ki je natanko pred 150 leti »prispela« v naše kraje. Sledil je hiter gospodarski razvoj in Celje je postajalo tudi industrijsko mesto. Za to obdobje je značilen tudi bogat razvoj na kulturnem področju, kjer pa se je ob zaostrenih nacionalnih razmerah ob koncu prejšnjega stoletja, podobno kot v drugih mestih stare Avstrije, prebivalstvo nacionalno opredelilo in razdelilo. Nasprotja so se poglobljala, prihajalo je do sporov in konfliktov, ki so

Nadaljevanje s prejšnje strani

Celjani nikdar niso imeli za Savinjščane. Kako to?

Goropevšek: Ne samo zato, ker se Celjani ne prištevajo k Savinjščanom, tudi sama funkcija mesta je drugačna od ustroja preostale doline. Za Celje bi lahko rekli, da je naravno in tradicionalno stičišče oziroma središče več povsem različnih delov t. i. celjske regije. Gravitacijska sposobnost Celja je v zadnjih desetletjih privabila v mesto veliko število ljudi iz bližnje in daljne okolice, ki so v aktivnem procesu transformacije centralnih naselij in podeželja pri-

srednjih šol, ki dajejo Celju središčno izobraževalno vlogo v prostoru, na katerem živi več kot 300.000 ljudi. Šolstvo ima v Celju že bogato tradicijo. Če zamenarimo domnevno srednjeveško šolo v minoritskem samostanu im mestno srednjo šolo sredi 15. stoletja, so v Celju prvo trirazredno šolo ustanovili leta 1777, za časa Marije Terezije. Že leta 1808 je Celje postalo središče »srednjega šolstva«, saj je dobilo prvo gimnazijo (danes so v mestu tri), ki je že po letu 1848 postala osemrazredna. Ker je bila v obeh zavodih učni jezik nemščina, velja opozoriti, da je bil prvi šolski zavod s slovenskim učnim jezikom odprt leta 1875.

marsikaj, česar prej ni imel. Akademsko izobražena struktura prebivalcev ima namreč močan in pozitiven vpliv tudi na druge segmente družbenega in družabnega življenja in konec koncev tudi na politiko. In zakaj ne bi bilo tako tudi v Celju?

Celje mesto kulture

Panorama: Kulturno ustvarjanje in življenje v Celju je dokaj pestro, čeprav v zadnjem času vsi opažamo, da je celjska kultura precej razpršena in nesistematično pokrita. Zakaj?

Goropevšek: Številni zavodi in društva, ki pokrivajo celjsko kulturo, delujejo precej nepovezano in nekoordinirano. Pogosto se dogaja, da se dogodki prekrivajo, na ta način pa obiskovalce kulturnih prireditelj, ki jih v Celju že tako ni v izobilju, samo še cepimo. Ko govorimo o obiskovalcih, ne moremo mimo dejstva, da se ravno pri tem segmentu družbenega življenja v Celju najbolj izrazi že prej omenjeno poistovetenje Celjana s Celjem. Ko sem govoril o »duši« Celjana in njegovem gledanju na okolje in prostor, v katerem živi, sem imel v mislih ravno problem celjske kulture, v kateri tudi sam kreativno delam in ustvarjam.

«Prav gotovo ne moremo mimo več kot desetih srednjih šol, ki dajejo Celju središčno izobraževalno vlogo v prostoru, na katerem živi več kot 300.000 ljudi. Šolstvo ima v Celju že bogato tradicijo. Če zamenarimo domnevno srednjeveško šolo v minoritskem samostanu im mestno srednjo šolo sredi 15. stoletja, so v Celju prvo trirazredno šolo ustanovili leta 1777, za časa Marije Terezije. Že leta 1808 je Celje postalo središče »srednjega šolstva«, saj je dobilo prvo gimnazijo (danes so v mestu tri), ki je že po letu 1848 postala osemrazredna.»

spevali na eni strani k rasti mesta Celja, na drugi strani pa k depopulaciji podeželja. Vendar so te stvari veliko bolj zapletene in imajo tudi veliko negativnih plati, zato jih na tem mestu ne bi omenjali in razčle- njevali.

Izmeriti »dušo« povprečnega Celjana je izjemno težavno delo, upam si trditi, da je to celo nemogoče. Pravih – po rodu Celjanov, v mislih imam tiste, ki živijo v Celju že vsaj kot tretja generacija, je izjemno malo. O tem nam dovolj zgovorno povedo tudi statistični podatki. Na prehodu v dvajseto stoletje je mesto štelo malo manj kot 7000 prebivalcev, danes pa jih v Celju živi okrog 40.000. In če ob tem upoštevamo še dejstvo, da so celjski Nemci, ki so po drugi svetovni vojni iz Celja povsem izginili, bili leta 1900 v mestu še v večini, in da je v prvih letih po osvoboditvi v revolucionarnem naletu oblast z nacionalizacijskimi postopki v celoti spodrezala krila starim slovenskim celjskim industrialcem in meščanom, potem ima moja trditev trdnješe in pravilnejše argumente. Celje je v zadnjem stoletju povsem spremenilo svojo demografsko strukturo in s tem podobo.

Toda odkod ljudje, ki so napolnili prostor med Savinjo in Voglajno? Po prvi svetovni vojni je bil močan dotok ljudi iz Primoreške, ki jo po prvi svetovni vojni zasedla Italija.

Po letu 1945 pa se je demografska podoba Celja še bolj spremenila. Večina je prišla v Celje v času intenzivne industrializacije med leti 1955 in 1985. V tem obdobju je mesto doživelo tudi največji porast prebivalstva in hkrati tudi hiter prostorski razvoj. Celjska industrija je v tem času potrebovala veliko, v glavnem nekvalificirane, delovne sile. Ker pa je bilo nekaj področij agrarno prenaseljenih, na primer področje Kozjanskega in Smarskega, Konjskega in delno tudi Spodnje Savinjske doline, je večina prebivalcev, ki danes živijo v Celju, prišla iz teh območij. Dokazuje za to trditve bi lahko poskušali v številnih in raznolikih priimkih teh ljudi, ki bi jim lahko že z manjšo empirično raziskavo določili tudi izvor.

V sedemdesetih in osemdesetih letih se je dotok delovne sile povsem spremenil. Domače nekvalificirane sile je bilo zaradi strukturnih sprememb med prebivalstvom vedno manj (dvignila se je strokovna izobrazba, spremenil se je način življenja, agrarno prenaseljenih območij je bilo vse manj...), zato so v Celje začeli prihajati ljudje iz kulturno in tradicionalno povsem drugih okolij, s področja nekdanje Jugoslavije, in s tem posredno in neposredno vplivali na drugačen ustroj mesta ob Savinji.

Zato bi povprečnega Celjana danes težko opredelili. Po mojem mnenju bomo morali ob sedanji zaustavljeni fazi širitve mesta počakati najmanj dve do tri generacije, da bo celjski »melting-pot« izoblikoval profil povprečnega Celjana. Gotovo pa je, da bo ta povsem drugačen od povprečnega sosedevega. V mislih imam značaj povprečnega Savinjščana. Zanj bi lahko rekli, da je v duhovnem in materialnem gledanju na svet precej efektističen, zlasti pri oblikovanem gledanju in presojanju, saj mu je vseh impozantnost v vseh pogledih, in če mu je omogočeno, živi svoje življenje v tem duhu. Tudi varčnost je značilna značajna lastnost savinjskega človeka. Mnogi je nočejo ali ne želijo razumeti, a je v teku stoletij prav varčnost dala krajini občutek stvarne in dejanske blaginje. In naj me savinjska (ne)skromnost pri tem ne zavede, ko želim, da bi nekaj teh značilnosti imel tudi povprečni Celjan.

Panorama: Kljub temu, da se nov profil povprečnega Celjana še ni povsem izoblikoval, Celje deluje kot povsem normalno in pravo mesto, z vsemi pripadajočimi dejavnostmi. Celje je danes središče z več upravnimi, kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami, marsičesa, kar bi mogoče lahko imelo, pa vendarle nima...

Goropevšek: Če začnemo s slednjimi, prav gotovo ne moremo mimo več kot desetih

Prve gimnazijske razrede, v katerih je bil učni jezik tudi slovenščina, pa so na spektakularen način odprli leta 1895. Naj ob tem omenim, da je zaradi slovenskih vzporednic na celjski gimnaziji padla celo avstrijska vlada, ki ji je v tem času predsedoval Alfred Windischgrätz.

Danes zaradi srednjih šol (še ne) padajo ministrske glave, se pa na tem področju tudi v Celju dogaja marsikaj zanimivega. Vsesplošni trendi višjega in visokega šolstva v Sloveniji, kjer si vsako mesto želi ustanoviti svojo univerzo, niso obšli niti mesta ob Savinji. Letos, ko bodo pričeli izvajati prvi program iz sklopa programa višjih in visokih šol, bo Celje postalo tudi visokošolsko središče. Vendar se mi ob tem dejstvu zastavlja več vprašanj in pomislekov. Mislim, da bi morali v Celju bolje pripraviti strategijo razvoja oziroma širitve višjih in visokih šol. Najprej bi se morali vprašati, katere profile Celje potrebuje in ali se mestu izplača graditi takšen razvejan sistem. Tudi programi bi, vsaj po mojem mnenju, morali biti izbrani po natančnih analizah in ne le po občutku ali posameznih političnih interesih. Meni osebno je žal, da v mesto nismo znali niti poskušati pridobiti višje ali visoke šole za gostinstvo in turizem, saj bi naravno zaledje, s številnimi turističnimi zmogljivostmi (naravna zdravilišča, smučarski centri, kmečki turizem...) to zamisel vsekakor podprlo.

Osebnosti tudi menim, da bi pritegnitev višjih in visokošolskih programov v Celje skoraj gotovo imela, dolgoročno gledano, samo pozitivne posledice. Naj navedem Maribor, ki je z oblikovanjem univerze pridobil

«Še posebno me zaboli ob vsakokratni omembi slovenskega pokopališča na Golovcu. Ureditev spominskega parka v kulturnozgodovinski spomenik se vleče že vrsto let Celju ni ravno v ponos. Pokopališki kompleks, ki je nastal na južnem pobočju Golovca ob koncu sedemdesetih let preteklega stoletja, je namreč potreben temeljite obnove in zaščite. Omenjeno pokopališče je dolga leta bilo simbol slovenstva v Celju, saj je na tem pokopališču pokopana vrsta eminentnih celjskih Slovencev, ki so s svojim delom še kako pripomogli k temu, da ima Celje danes takšno vlogo in tolikšen pomen v slovenskem prostoru.»

Živimo v času, ko se družba radikalno spreminja. Ko nekateri novopečeni »podjetniki« hitro bogatijo, se drugi pogreza(mo)jo v brezno brezizhodnosti. Mimogrede se lahko vprašamo, kje se »skriva« tista struktura v Celju, ki bi lahko premaknila duhovni voz v pravilno smer? Kje so intelektualci, torej tisti razumniki, ki se zavedajo, da mora biti v življenju vsakega posameznika dovolj tudi duhovne hrane?

Dejstvo je, da ne samo v Celju, ampak po vsej državi prevladuje logika denarja nad logiko razuma. To je danost in tega se moramo zavedati. In kjer prevladujejo takšne razmere, tam ni mesta za tvorno delo intelektualcev. Vse njihovo plodno delo se razbije ob močnih neprepustnih čerih ograjene stukture ljudi, ki nima niti najmanjšega poslušaja za perspektivo širše skupnosti.

Kljub deklarativnim izjavam posameznikov o postindustrijski in informacijski družbi, ki naj bi se ji približevali Slovenci, se vse razbije kot milni mehurček ob spoznanju, da je naša družba bliže angleškemu liberalizmu druge polovice 19. stoletja (saj so socialne pravice zmanjšane na minimum, zakoni na področju sociale skorajda ne veljajo več, mnogi delavci so v brezizhodnem položaju...) kot pa deklarirani družbi 21. stoletja.

Morebiti se bo stanje popravilo šele takrat, ko bodo novopečeni podjetniki-kapitalisti, polni vsega in naveličani svojega denarja, spoznali, da jim za dušo nekaj pomeni tudi duhovna hrana. Takrat se bo kapital začel postopno vračati tudi v tiste segmente družbenega življenja, ki jim danes pravimo negospodarska dejavnost oziroma javna poraba. Vendar je ta čas na žalost nedefiniran, zato bo napravljeno še veliko škode ne samo na duhovnem, ampak tudi materialnem področju.

In ravno tega se zavedamo vsi tisti, ki delamo v kulturi.

Še posebej pa nas boli srce ob dejstvu, da nekateri pojmujejo kulturo samo kot velikega porabnika in se jim toži po vsakem vloženem tolarju v kulturo. Vesel pa sem, da je vsaj občinska oblast zmogla toliko moči, da kulturi po svojih močeh pomaga. Sam sem mnenja, da v tem času, ko za družbene dejavnosti ni dovolj denarja (?), vsaj ne porušimo strukture, ki se je desetletja, na nekaterih področjih tudi stoletja,

gradila. Pa čeprav to pomeni nič drugega kot životarjenje.

Je pa tudi res, in to moramo samokritično priznati, da se bo morala celjska kultura na številnih področjih prilagoditi novim zahtevam uporabnikov kulture in sodobnim svetovnim trendom. Poleg kordiniranega nastopa celjske kulture bomo morali veliko energije vložiti tudi v lastno izobraževanje. Multimedjski pristopi pri predstavitvi kulturnih dobrin in interakcijska povezava med posameznimi izvedbenimi centri celjske kulture, bodo vodili k še uspešnejšemu spoznavanju Celja in njegovi predstavitvi pri turističnih, gospodarskih ali kakšnih drugih promocijskih akcijah.

Kot interakcija vseh teh dejavnikov ima v zadnjem času največjo vlogo računalniško omrežje Internet.

Nezacelejene rane v Celju

Panorama: Ko govorimo o kulturi, pa ne moremo mimo dejstva, da je Celje v zadnjih nekaj letih naredilo nekaj napak in s tem izgubilo vrsto zanimivih in odmevnih kulturnih prireditelj.

Goropevšek: To je res. Spomnimo se samo osrednje slovenske filmske manifestacije Teden domačega filma, ki je na žalost ugasnila. Prav gotovo je res, da je slovenska filmska produkcija prešibka za organizacijo takšne prireditve in da je jugoslovanski prostor razpadel. Vendar ali bi ne bilo mogoče Teden domačega filma dati drugačno vsebino, da bi ta živel še naprej, ga morebiti okrepiti z mednarodno udeležbo ali pa preoblikovati v festival kratkometražnega filma? Ne vem. Možnosti bi bilo še več, vendar je na žalost priložnost že zamujena.

Tudi nad Mednarodnim mladinskim pevskim festivalom, ki se je v Celju rodil že davnega leta 1946, se zgrinjajo črni oblaki. Letos prireditve ne bo, saj se je organizator zaradi hudih finančnih težav odločil, da bodo prireditve odslej pripravljali bialno.

Panorama: Kot Celjana, delavca v kulturi in poznavalca celjske zgodovine Vas verjetno motijo še druge stvari. Katere?

Goropevšek: Še posebno me zaboli ob vsakokratni omembi slovenskega pokopališča na Golovcu. Ureditev spominskega parka v kulturnozgodovinski spomenik se vleče že vrsto let Celju ni ravno v ponos. Pokopališki kompleks, ki je nastal na južnem pobočju Golovca ob koncu sedemdesetih let preteklega stoletja, je namreč potreben temeljite obnove in zaščite. Omenjeno pokopališče je dolga leta bilo simbol slovenstva v Celju, saj je na tem pokopališču pokopana vrsta eminentnih celjskih Slovencev, ki so s svojim delom še kako pripomogli k temu, da ima Celje danes takšno vlogo in tolikšen pomen v slovenskem prostoru. Naj za ilustracijo navedem samo nekatere osebe, ki so tu pokopane: dr. Ivan Dečko, dr. Štefan Kočevar, dr. Josip Sernec, dr. Juro Hrašovec, dr. Vatroslav Oblak, Armin Gradišnik, Ferdinand Goligranc, Emilijan Lilek, Ivan Rebek, Peter Majdič, Franc Ogradi in še vrsta drugih pomembnih mož in žena. Ali si torej ne zasluži tudi slovensko pokopališče na Golovcu statusa priznanega kulturnozgodovinskega spomenika?

Posebno poglavje pa je spomenik tehar-skim žrtvam. Ze dolgo časa se sprašujem, ali bomo danes živeči Slovenci sposobni zaceliti rane, ki jih je povzročila nerazsodnost v delu slovenskega naroda. Čeprav je ravno naša generacija tista, ki ni niti malo kriva za grozodejstva, ki so se dogajala v prvih tednih po končani drugi svetovni vojni, ko je v imenu politične ideologije skupina skrajnežev v komunistični partiji brez sodbe likvidirala neznano število svojih političnih nasprotnikov, pa nosimo moralno obveznost, da se obeležja, kjer je umrlo nekaj tisoč Slovencev, postavijo. Ne v imenu starih in novih ideologij, ampak v imenu človečnosti. Ne da bi se danes spraševali, kdo je imel prav, dejstvo je, da si ti ljudje, ne glede na to, ali so krivi ali ne (kaj absolutna krivda sploh je?), zaslužijo spominsko obeležje kot vsak človek po smrti. Pa čeprav v obliki kenotafa.

Panorama: Še glede nadaljnega razvoja Celja optimist ali pesimist?

Goropevšek: Zavedam se, da je v teh razmišljanjih navedenih samo nekaj elementov, ki jih je svet pod vznožjem Savinjskih Alp doživljal in jih še doživlja. Vsega v tako kratkem pogovoru tudi nisem mogel povedati. Še vrsto stvari je, ki nas na eni strani razveseljujejo, po drugi strani pa nam grenijo življenje. Če nas na trenutke prevzema pesimizem, nas že takoj zatem lahko preveva optimizem. Življenje je pač sestavljeno iz veselih in žalostnih dogodkov. Skupno je le to, da se stvari nenehno spreminjajo. Na nas pa je, ali bomo znali voz življenja spraviti v prave tirnice, ali povedano drugače, si ga prilagoditi tako, da bo vsem všeč.

Naj končam z dvema mislima znanega Celjana, pisatelja in politika Antona Novačana. Dejal je, da je Celje bilo vedno perspektivno mesto. Druga njegova misel pa v prenesenem pomenu gotovo nosi tudi nekaj simbolike za večino današnjih Celjanov in tistih, ki bo to šele postali: »Kdor nosi zvezde v svojem grbu, ta naj se dviga k zvezdam.«

Janez Vedenik

Piše: Martin Ivanič

DEŽELANI SE ZABAVAJO

Če hočete videti dve podobi Slovenije, poglejte naslovno stran prejšnje Delavske enotnosti s stavkovnim razglasom in eno od strani zadnjega Nedela z obsežno barvno reportažo o poroki Helene Blagne. Da bo kontrast še očitnejši, vrzite oko v razvlečena pročala o šestdeseti obletnici urednice revije Jana. Temperatura bo še višja, če se spomnimo napovedi solniške stavke za prve dni junija.

Helena vsekakor ni »moja« pevka, pa vseeno mislim, da je čisto simpatična – zdaj že gopaa. Za slab okus, ki ga ima v ustih po pregledovanju naslovov o teh velepomembnih dogodkih, tako v resnici ni mogoče kriviti nje. V prvi vrsti so za to zaslužna javna občila. Seveda mi je jasno, da dogodke ustvarjajo mediji in da se konkurenca med njimi dnevno stopnjuje. Toda tekmovalnosti med njimi ne boste zasledili na polju kakovosti. Vse se skrči na boj za kupca oziroma naročnika. In pri tem se vprašanje kako-vosti, dobrega okusa, morda bi lahko rekli celo dostojanstva, umakne povsem v ozadje. Ambiciji, da bi ljudi razsvetljevala, jim vcepljala kritično držo do dogajanja okrog njih, pa najsi gre za kulturo, gospodarstvo ali družabno življenje ipd., so se občila, po vsem sodeč, do-cela odpovedala.

Nekoč mi je gospod Milan Kučan izrazil stališče, ki se mi

je zdelo častivredno: Prizadevati si moramo, da ne bi zdrknili na raven jodlarskega terjajstva... Njegovo razmišljanje sem razumel, da naj nam ne bi bil ideal – če smem povedati po svoje – oktoberfest, marveč tisto, po čemer je ljubljana v omikanih krogih zunaj domovine že slovela. Ko se spomnim tega njegovega preudarjanja, se ne morem upreti zlobni opazki na rovaš njegovega sodelovanja na številnih oktoberfestovskih dogodivščinah, medtem ko se hkrati nikakor ni utegnil odzvati večkratnim povabilom na nekaterih nedvomno ugledne in pomembne znanstvene ali kulturne prireditve. Določno jih ne bom imenoval, ker bi se izpostavil sumu, da sem subjektiven. Sam trdno verjamem, da nisem.

Če me bo kdo prijel za jezik, da se spravljam samo na predsednika države, kar morda daje slutiti kakšno osebno emocijo, naj na kratko odgovorim, da bi tukaj lahko naštel kopico slovenskih politikov iz vseh strankarskih krdel, ki se vlačijo po sila neokusnih, odurno malo-meščanskih in terjajstkih žeganjih. Toda ne bom jih imenoval, ker si niti slučajno ne zaslužijo, da bi jih primerjal bodisi s predsednikom države, bodisi z Milanom Kučanom. Lahko da je moja presoja silno laična, se pravi premalo politiško in protokolarno pretehtana, toda če predsedniku

leži neposrednost v komunikiranju z ljudstvom, tedaj ne bi bilo nič narobe, ako bi se kdaj spozabil in zašel npr. med stavkajoče delavce ali delavce, ki so po svoji metamorfozi iz samoupravljajcev postali delojemalci, pa se danes nimajo s kom pogovoriti niti za lažni-svo tolažbo. Onim bedakom, ki bi v tem videli Kučanovo neizkoreninjeno in hinavsko prikrito levičarstvo, je pač treba ustreči tako, da predsednik kdaj zaide na kakšno pravo, pristno in dostojno žeganje ali kaj podobnega, saj je konec koncev tudi to del vsakdanjika dela slovenskega občestva.

Ako pa predsednika in njegove može skrbi prava mera političnosti, tedaj bi rekel, da njihov lakmus ne kaže prav dobro. Sami najbolje vedo, da je predsednik že počastil kakšno prireditev in s tem kakšno osebo, ki se je pozneje izkazala (vsaj oseba, če že ne prireditev) za sporno. Seveda ne v kakšnem – vzemi-mo! – umetniškem pogledu, marveč prej v onem, ki državljanec najbolj zanima, torej v pogledu kakšne gnotne privilegiranosti. Tako na primer neki ljubljanski Cafe teater.

Če se sedaj vrnem nazaj k Heleni, si res ne morem kaj, da se mi ne bi zagnusila tako njena poroka in njena morala kakor tudi morala gostov, ki jim gre značaj javnih osebnosti, in morala medijev. Naj sicer vsakdo s svojim (poudarjam: s svojim!) denarjem počne, kar ga je volja. Toda ko se vam oco ustavi na podatku, da je (podčrtujem) mariborski butik Hollywood izdelal Helenino poročno obleko kot darilo v vrednosti okoli 7000 DEM, vas mora zgrabit, da bi samovšečnim farizejem pobruhal njihove kmašne gvante. Vest sicer ni bila jasna v tem pogledu, da bi mogel zagotovo trditi, kdo je bil darovalec –

morda ženin, morda omenjeni butik ali pa kdo tretji. A kdor koli je že bil, bi moral to svoje prilikavo narcisoidno dejanje diskretno prikriti – vsekakor pa bi pričakoval, da se bo novinar spotaknil obenj. Kje pa! To je vendar tako nobel! Da boste lažje razumeli moj stud, povem, da bi na dolgo in široko hvalil donatorja, ako bi imel toliko soli in srca, da bi vsaj del te vsote namenil kakšni humanitarni potrebi. Recimo za kakšne otroke, saj navsezadnje upamo, da bosta mladoporočenca – še posebej glede na dejstvo, da nevesta dobesedno simbolizira rodnost – imela obilen naraščaj in da bi jima misel na številne nebogljence, ki jih tare revščina ali – še huje – kruta bolezen, morala biti blizu. Nisem torej omenjal te poroke kot antipod napovedane stavke zato, ker bi hotel, da bi nekusni razkazovalci svojega denarja kupovali makarone za sindikalne kuhinje. Pred očmi mi je le kontrast družbenega dogajanja in pa dejstvo, da pri teh bedarjih sodelujejo tudi številne javne osebnosti, ki sicer rade moralizirajo. Še huje je, da so zraven (zlasti na omenjeni šestdesetletnici) številni politiki, ki bi morali skrbeti, da kontrasti na Slovenskem ne bi bili tako krivični, a se raje kot leni troti pasejo po malomeščanskih seansah.

No, ob vsem stresanju jeze bom preskočil komentiranje bližnje učiteljske stavke, ki bo menda sovpadala z začetkom mature. Najsi bo razlogov zanjo še več (spet pa spominjam na pošteno stališče, da garantirana služba po elementarni logiki prinaša kakšen odstotek nižjo plačo), ni mogoče spregledati brezobzirnega izsiljevanja preko hrbtov maturantov – in seveda staršev, od katerih številni nikoli s stavko ne morejo niti groziti, kaj šele izsiljevati.

arena

Piše: Boža Gloda

Romana Logar

Kako se počuti Romana Logar, direktorica Agencije za plačilni promet, nadziranje in informiranje, ki se je odločila za vlogo izganjalca privatizacijskega hudiča z ugotavljanjem oškodovanja družbenega premoženja, najbrž ni težko uganiti. Potem ko je neki »nepridiprav« javnosti razkril, kako v njeni agen-

UJETNICA

ciji delajo z davkoplačevalskim denarjem, se zagotovo počuti kot tesarski mojster, ki se mu je podrla streha na lastni hiši.

Ker je plačilni promet kura, ki nese zlata jajca, je nihče ne bi hotel dati od sebe, kaj šele zaklati. Tako so menda v Agenciji vtaknili za računalniško modernizacijo plačilnega prometa kar dvajset milijonov mark, da bi ta biznis lahko obdržali. Vendar pa ta projekt do danes še ni zaživel. Omenjeni »nepridiprav«, ki očitno dobro ve, kaj se dogaja v Agenciji gospe Logarjeve, resno dvomi in že kar trdi, da nikoli ne bo zaživel in da je računalniška oprema kupljena v ta namen, medtem že tudi zastarela.

Pri hitrem razvoju računalniške tehnologije je to res zelo verjetno, in gospa Logarjeva, ki se je sicer nad omenjenega »nepridiprava« spravila prav inšpektorsko superiorno, tega tudi ni zanikala.

Kot kaže, se je gospe Logarjevi zgodilo tisto, kar sama odkriva pri drugih, namreč oškodovanje ali vsaj negospodarno ravnanje z državnimi, to je družbenimi sredstvi. Če je to res, je to za gospo Logarjevo skrajno neprijetna zadeva, kajti preganjati druge za nekaj, kar tudi sam počneš, je hudo zaudarjajoča reč.

Če so se odločili za nakup računalnikov za stotilijonske ali celo milijardne zneske, ne da bi bilo jasno, kaj s temi računalniki početi – ko pa bodo ugotovili, kako računalniško res organizirati plačilni promet, bodo pa računalniki že zastareli, je to tako, kot če bi kupili govedino za juho, ki jo bomo skuhal čez dva tedna. No ja, meso lahko damo v zamrzovalnik, če ga imamo, računalnikov pa ne

Dr. Vojko Antončič

Po drugi strani pa se Računsko sodišče – to je tisti državni bavbav, ki sme in mora pregledovati javne finance, ki nadzoruje porabnike davkoplačevalskega denarja, ali ravnajo po zakonu in tudi gospodarno poslujejo, pod vodstvom predsednika dr. Vojka Antončiča vedno bolj uveljavlja. Rojstvo tega sodišča je bilo precej težavno, ker je esdekaju in

RAZUMNIK

Logarjevi zvesta opozicija imela pri njegovem nastajanju kup pomislekov, češ kdo bo pa nadzoroval javne finance, če ne bo to delala mašinerija Logarjeve.

Računsko sodišče se je na začetku omejilo zgolj na pregled spoštovanja zakonov v politiki plač in drugih prejemkov, treščilo v razna ministrstva, tudi v policijsko, in mimogrede odkrilo tisto, kar bi SDK že zdavnaj morala. Namreč so si pri policiji dodatke na delovno dobo zaračunavali tudi na beneficirana leta, kar ni v skladu z zakonom in kolektivno pogodbo.

Ob takem odkritju, ki najbrž niti kakšnemu inšpektorskemu pripravniku ne bi delalo prevelikih težav, res ni jasno, kaj je esdekajevska inšpektorska falanga počela vsa leta. Že res, da je odkrila marsikaj, toda če so ji ušle take reči, se pač lahko vprašamo, kakšna je bila in kakšna bi morala biti prava nadzorstvena učinkovitost SDK oziroma Agencije za plačilni promet, nadziranje in informiranje.

Ker policisti v tej državi niso edini, ki imajo beneficirano delovno dobo, ima razkritje računskega sodišča zagotovo večjo razsežnost. Toda že primer policije je dovolj hud, saj gre za nekaj tisoč ljudi, ki jim je šel neupravičeni dodatek.

Računsko sodišče je imelo pogum pokazati tudi svojo gospodarno dimenzijo. Policiji je dokazalo, da si je zakone napačno razlagala, vendar pri tem ni ravnalo kot fujakarski konj, ki zaradi plašnic ne vidi, kaj se dogaja okrog njega. Za policijo, ki ni primer-noplačana, bi vračanje denarja za nazaj bila hudo občutljiva zadeva. Računsko sodišče je bilo sposobno pretehtati materialne posledice splošnega revolta policije, zato je reklo, da razume občutljivost posledic svojega razkritja, a da je zakon pač zakon. In tako je sedaj na potezi policija.

Piše: Jože Smole

ODLOČNOST NEMŠKIH SINDIKATOV

Nemški sindikati so odločno reagirali na zajeten program socialno-ekonomskih reform, ki ga je vlada Helmuta Kohla neposredno predložila parlamentu. Organizirali so množične protestne akcije z gesli »Socialna nespodobnost«, »Rušenje države blaginje« in »Reforme na rovaš delavcev«. V tem duhu so potekale tudi prvomajske proslave po vsej Nemčiji, ki so bile zelo dobro obiskane. V mnogih mestih so delavci nosili krsto, na kateri je pisalo »Socialni plan«.

Vladin predlog reform predvideva:

– sredstva za javno potrošnjo naj bi se s sedanjih 50 odstotkov bruto družbenega proizvoda zmanjšala na 42 odstotkov (do leta 2.000)

– nadomestila za boleznine naj bi se zmanjšala za 20 odstotkov,

– omejile naj bi se pravice iz zdravstvenega zavarovanja in sredstva iz proračuna,

– zmanjšala naj bi se sredstva za pomoč nezaposlenim, – zamrznil naj bi že sprejeti odlok o povečanju otroških dodatkov,

– zaostriale naj bi se pravice do upokojitve: ženske, ki sedaj to pravico dosežejo v 60. letu starosti, bi jo v prihodnje šele po 63. letu, moški pa naj bi se s sedanjih 63. let premaknili na dopoljenih 65. let starosti,

– omejile naj bi se pravice delavcev v sistemu soodločanja. Nujnost takšnih reform vlada opravičuje s slabimi gospodarskimi rezultati. Že od leta 1979. je nemška industrijska rast pod povprečjem evropske. V Nemčiji so odprli manj novih delovnih mest kot druga velika gospodarstva. Sedaj ima že blizu štiri milijone in pol nezaposlenih. Začela je pešati tudi nemška konkurenčna sposobnost na svetovnih trgih.

Eden od razlogov za takšna neugodna gospodarska gibanja je nedvomno združitve obeh Nemčij v letu 1990. Morali so odvajati velika finančna sredstva za odzdravitev gospodarstva v vzhodni Nemčiji. Delodajalci pa trdijo, da so glavni razlog previsoke plače delavcev in preobsežne socialne pravice. Zahtevajo tudi omejitev pravic sindikatov in njihove vloge v gospodarstvu. Kohlova vlada s to oceno soglašala, delavski sindikati pa jo odločno zavračajo. Sindikati opozarjajo na velike slabosti sedanjega davčnega sistema, ki bogatim omogoča velike davčne olajšave, delavce pa obremenjuje z najvišjimi davki od vseh sedmih industrijsko najbolj razvitih držav. Kancler Helmut Kohl izjavlja, da država blaginje ne bi smela biti nedotakljiva. Delavski sindikati takšen pristop odločno obsojajo in menijo, da je sedanje nesporno hude gospodarske probleme treba reševati prav v okviru države blaginje in s še večjo vlogo sistema sodelovanja. Brez aktivne udeležbe delavskih sindikatov ni možno zagotoviti ponovne gospodarske rasti.

Kancler Helmut Kohl se je o osnutkih svojih predlogov najprej pogovarjal s predstavniki sindikatov, nato pa je pogovore z njimi preprosto prekinil in paket zajetnih socialno-eko-

nomskih reform predložil neposredno parlamentu. Predsednik Socialdemokratske stranke Oskar Lafontaine je ta korak označil za »napoved vojne socialnim pravicam«. Tudi mnogi poslanci iz vrst Krščanske demokracije menijo, da s tako zajetnim programom vlada ne bi smela v parlament, ne da bi prej izkoristila vse možnosti pogajanj z zainteresiranimi, zlasti s sindikati.

Britanska vlada Margaret Thatcher je bila v 80-ih letih soočena z množično stavko rudarjev, ki je trajal celo leto. V Franciji je bil lani velik stavkovni val, zaradi katerega je morala vlada v marsičem popustiti. Se bo kaj podobnega sedaj zgodilo v Nemčiji? Še posebej, ker združenje nemških delodajalcev že začenja napad na kolektivne pogodbe in meni, da določilo o najnižji zajamčeni plači ne bi smelo obvezovati vseh podjetij.

Ugledne strokovne revije različno ocenjujejo današnje razmere v Nemčiji. Prevladuje pa mnenje, ki ga je objavil britanski tehnik The Economist: »Nemški model – zavdanja vreden sistem, ki temelji na soglasju politikov, delodajalcev in sindikatov – je danes v velikih težavah«. Prav ta model je zagotavljal socialni mir in velik gospodarski napredek, ki so ga imenovali »nemško čudo«.

Piše: Branko Zihler

ETIČNI KAPITALIZEM – BRAVO, BRAVISSIMO!

V dneh, ko smo bili Kranjci na svojski način pripuščeni k občudovanju poroke naše nacionalne umetnice Helene Blagne Zaman – kdo ve, koliko fantov je skrivaj potočilo kako solzo – naši smrtni sovražniki pa so smeli poslušati gostolenje Cece Ražnatović o tem, kaj vse počenja v pričakovanju malega Arkančca, je sredi steklenih palač ene izmed pariških četrti potekal sestanek voditeljev prenovljenih komunističnih partij Evropske unije. Na tem sestanku so se prvič po četrto stoletja pogovarjali, kako naj bi mobilizirali članstvo v novo množično gibanje proti Maastri-

chtu in liberalni politiki držav članic Evropske unije, povzročitelji brezposelnosti vsaj dvajsetih milijonov zahodnih Evropejcev, ter se pripravili na prihodnje volitve. Zakaj so izostala povabila bivšim komunističnim strankam na Vzhodu, nam utegnemo pojasniti omenjena slovensko-srbska paradigma, čeprav je evropska levica še neskončno daleč od tistega trenutka, ko bi nemara kakor razlastiteljica dejansko prišla na oblast. Seveda voditelji evropskih neokomunističnih partij, zbrani v Parizu, niso razpravljali o nujnosti obsodbe zločinsko-nasilne protireformacije, neprimerno-

sti večinskega volilnega sistema zaradi nizke politične kulture prebivalstva, ali o uničujočih gospodarskih problemih, ki jih spričo predvolilnih medstrankarskih spopadov sploh ni mogoče prevladati. Evrokomunisti naj le predejo, Slovenci pa se raje vrnimo k svoji molitvi in delu!

Nemški sociolog Ralph Dahrendorf, poznavalec modernih socialnih konfliktov, je pred nedavnim izjavil: »Sedanji spodnji razred se ne bo politično trdno organiziral in družbi ne bo vsilil svojih vrednot kakor vrednote svetle prihodnosti. Njegova tragedija je namreč v tem, da ne bo več potreben. Gre za moralni problem, ne več za problem razrednega boja. To je bistvena razlika, ki jo vidim. Torej moramo potrpati na moralno zavest ljudi in ne toliko na strah viadajočega razreda pred kako novo revolucijo.« Tako pihanje na dušo naj bi bilo učinkovito, zlasti zaradi medsebojne odvisnosti med spodnjim razredom in zaostrenimi problemi pri krepitvi javnega reda in zakonitosti, kakršne si želijo srednji sloji in birokracija.

Čeprav spodnji razred nikakor ni odgovoren za vse prekrške, ga je vladajoča elita prek konformistične večine vendarle postavila na rob družbenega življenja, zaradi česar bo potrebno, še posebej mladino, trdno prepričati, da je treba meščanske vrednote jemati zelo resno. Vse drugo naj bi vodilo v vsesplošni moralni razkroj. Dahrendorf tudi svari množice pred nevarnostjo, da bi nasledile obljubam kakega preveč avtoritarnega voditelja, češ da jih bo popeljal iz moralne krize. Kaj naj bi se zgodilo, ko smo odpravili družino, zapostavili cerkvene ustanove, postali žrtve praznovetja, ali ko se nam je posrežilo sesuti socialno državo? Če je podmena nemškega sociologa resnična, potem samo družbena samopomoč, kot prihodnost pa brčkone svojska oblika moralnega kapitalizma. Ali to pomeni priznanje, da je kapitalizem nekaj, kar nasprotuje pravosti in morali? Evrokomunizem je zelo privlačno gibanje – zlasti v primerjavi z nakazanim leporečjem o t. i. etičnem kapitalizmu, kakršnega doživljamo na Slovenskem.

Hiša, kraj kjer mi vse pripada, ne da bi za to komu kaj dolgoval, kraj, kjer sem lahko sam s sabo, kraj, kjer prebivam, je vrednota, ki se nam izmika, saj nimamo več pravega posluha za ljudsko formo. Nič več nam okno ne pomeni hišnega okna, prag hišnega praga, plamen toplote domačega ognjišča. Odpovedali smo se šumu peruti večnosti. Tako je razmišljaj slovit arhitekt Jože Plečnik in tako je govoril svojim študentom. Ker je on spoštoval ljudsko formo in iz nje črpal navdih, je cenil preprostost in se vedno znova vračal k izvornemu.

Zanimivo je med popotovanji po svetu gledati domove ljudi na deželi. Tako se v Italiji, Avstriji, Nemčiji, na Nizozemskem ali Danskem človek nenehno srečuje s spoštovanjem tako imenovane avtohtone arhitekture. Očitno ti ljudje živijo v prepričanju, da so ljudski arhitekti skozi stoletja našli slog, ki se najbolj prilaga naravi in značaju ljudi ter njihovim potrebam. V tej avtohtoni arhitekturi je čutiti, da so graditelji o hiši razmišljali tako kot Plečnik. Na hišo so gledali kot na središče sveta, kot na univerzum. Nanjo so gledali kot na notranje bitje; nadstropja, kleti in podstrešja jim pomenijo različna duševna stanja, različna razpoloženja. Klet ustreza podzavesti, podstrešje pa duhovni privzdignjenosti.

In zaradi tega te sloge spoštujejo. Spoštujejo hišo, ki ima dušo; dušo, ki jo kaže navzven, in dušo, ki jo je čutiti v njeni notranjosti. Takšne hiše izražajo toplino. Njeni prebivalci čutijo, da je to njihov dom. Ni čudno torej, da je hiša tudi ženski simbol s pomenom zavetja, matere, zaščite in materinih prsi.

In prav takšne so podeželske in mnoge mestne hiše v zgoraj omenjenih deželah. Slogovno se prilagajajo pokrajini in ne zgodi se, da bi kvadratasti spački porušili idilo podeželske podobe. Stare hiše ljudje obnavljajo, nove gradijo v »starem«
slogu. Nikomur se ne zdi, da s tem kaj izgublja, hkrati pa so prepričani, da bi si z gradnjo brezobličnih kvadrov uničili dom. Tudi omenjene države skrbijo za nadaljevanje naravi prilagajoče se gradnje, saj ne dovolijo zidave drugačnih hiš. S tem ohranjajo tudi obrti, potrebne za izdelavo takšne hiše. Zato gradnja takšne hiše ni finančni polom.

Pri jami Vilenica je obnovljena kraška hiša. Bodo le vzorci opozarjali na avtohtono arhitekturo?

Trdnost in trajnost kamnite zgodovine

Poleg lesa je kamen eden izmed najstarejših gradbenih materialov. Po verovanju mnogih ljudstev obstaja med kamnom in dušo tesno razmerje. Legenda o Prometeju pravi celo, da je kamen ohranil človeški vonj. Velja tudi prepričanje, da morajo biti vsi templji iz neobdelanega kamna, kajti obdelani je že oskrunjen. Tako pravi sveto pismo.

Kakorkoli že, kamen se je pokazal za izjemno trden gradbeni material, zato ga skoraj vsa ljudstva sveta cenijo in ima zanje

različne simbolne pomene. Spoštujejo razne vrste, oblike in barve kamnov, predvsem pa njegovo sposobnost, da človeku pomaga zgraditi trden dom, tako trden, da ga lahko porušijo le najhujše ujme, potresi recimo.

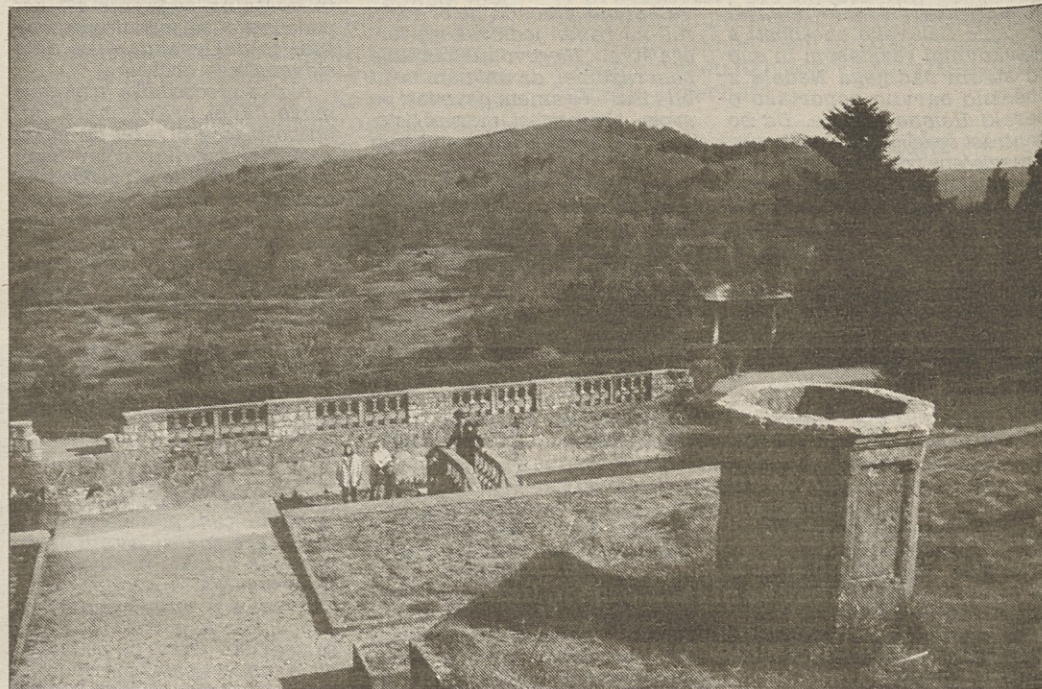
Oblikovanje domov iz kamna, bodisi za božanstva, bodisi za ljudi, je bila vedno umetnost. Tisti, ki so znali obdelati kamen, so bili zato izjemno cenjeni. Kamen ni služil le za gradnjo hiše, uporabljali so ga tudi za izdelavo raznih drugih koristnih predmetov in ne nazadnje za izražanje svojega

Tipična kraška sakralna arhitektura

Ko ljudje zapustijo hišo in ta izgubi dušo, ostane le še umiranje na obroke.

videnja sveta. V različnih zgodovinskih obdobjih sta se pri gradbeništvu spreminjala le način in oblika uporabnosti tega dragocenega materiala. Oblikovanje kamna je izhajalo iz tradicije. Tiste tradicije, ki jo danes zanemarjamo. Kako bi si sicer lahko razlagali neštete razpadajoče kamnite vasi v Istri, Vipavski dolini in povsod tam, kjer je doma tako imenovana kamnita hiša.

Najpogostejša je na krasu. Zanimivo je, da po mnenju mnogih jezikoslovcev beseda kras izvira iz osnove karra, ki je mor-da predindoevropska in pomeni kamen. Kamen pa je tista snov, iz katere izvirajo kraške geografske in kulturne značilnosti. Kras je danes sinonim za kamnite polpuščave in njihove geomorfološke značilnosti. Kot tak je svetu zanimiv in torej ne preseneča, da je Slovenija dala na Unescov poskusni seznam varovane kulturne in naravne dediščine sveta poleg rudarske Idrije in

Štanjel - mesto je zavarovano, vendar je več kot pol hiš praznih in porušениh. Obnovo pričakuje tudi Fabijanijev vrt, ki je najlepši del mesta.

PRESLIŠANI ŠUM

fužinarske planine v Bohinju tudi klasični ali matični Kras; jugozahodni del Slovenije v sežanski občini, območje ob meji z Italijo.

Kaj prinaša uvrstitev na Unescov seznam

Naivno bi bilo misliti, da uvrstitev dela slovenskega Krasa na Unescov poskusni seznam varovane kulturne in naravne dediščine prinaša odrešitev. Za državo to tudi ne pomeni nobenih finančnih obveznosti. Zahteva le zakonsko varovanje, skrb za ohranitev in spoštovanje strokovnih podlag za varovanje teh znamenitosti. Prav pri tem pa smo precej za drugimi evropskimi državami.

Krivični bi bili, če bi trdili, da je bilo dogajanje na Krasu prepuščeno popolni inerciji in da ni bilo ljudi, ki so že pred več desetletji spoznali vrednosti kraške kulturne in naravne krajine ter jo skušali zavarovati. Žal so bili redki. Medtem ko lahko za naravno krajino zapišemo, da je dokaj dobro ohranjena oziroma da posegi vanjo niso bili takšni kot denimo v Ljubljansko barje, ki izginja, pa moramo biti zaskrbljeni zaradi podobe kulturne krajine.

Kar zadeva naravne znamenitosti, izstopata predvsem jami Vilenica, prva slovenska turistična jama, ki je bila odkrita že v 17. stoletju, in pa Škočjanske jame, ki so že na stalnem Unescovem seznamu varovanja kulturne, narave in druge svetovne dediščine. Seveda je na Krasu še precej jam in drugih naravnih pojavov, ki še niso dovolj raziskani in predstavljeni.

Kar zadeva kulturno, zlasti naseljtveno dediščino, pa nam je ostalo še zelo veliko dela. Klasična podoba kraške vasi namreč izginja, in to je verjetno najhujši udarec temu

Hrastovlje – sta nedotakljiva le cerkev in obzidje?

PERUTI VEČNOSTI

kulturnemu spomeniku. Tudi v številna kraška naselja namreč vse pogosteje prodira arhitektura, ki s klasično kraško podobo nima nič skupnega. Dolga, predolga je bila doba, v kateri je bilo skrbi za ohranitev kulturne krajine posvečeno bore malo časa in denarja. To je povzročilo izgubljanje vrste obrtnih dejavnosti, ki bi pomagale ohraniti avtohtono podobo naselij. Nekoč je bilo na tem območju nešteto kamnosekov, ki so znali narediti portal, kamnite okvirje oken, vodnjake, kamnite žlebove in tako naprej. Danes so redki, zato pa so njihovi izdelki dragi. Posledica tega pa je neprimerno obnavljanje hiš. Kje so še popolnoma ohranjene kraške hiše s portonom s kalono in lopo, borjač s

štirno in suhote – pitana suhota (stanovanjski del), hram, štala, hlevi, skedenj in gnojnik ali kasau. Ali pa, kje so hiše obrnjene na vaško ulico s tako imenovanim slepim zidom, skozi katerega vodi mogočni porton, onstran stavbnega niza pa se domačije odpirajo neposredno na vinograde in polja. Kje je še mogoče videti tipično zaprtost kraške domačije v številnih izvornih oblikah kot najzanimivejši fenomen te regionalne arhitekture. Na to je vplivalo več dejavnikov hkrati. Klimatski razlogi, kot sta zimska burja ali pa poletna vročina, obrambni razlogi ter sociološki in psihološki motivi. Kje še delujejo številni izjemno domiselno oblikovani kamniti vodnjaki, koliko hiš ima značilne kamnite žlebove,

koliko je obdelanih vinogradov in tako naprej.

Mnogi poznavalci Krasa bodo trdili, da je tipičnih kraških naselij in domačij še veliko, zelo veliko. Priznali pa bodo tudi, da se njihova podoba spreminja; spreminja na škodo tradicije. Popotovanje po kraških vaseh bo pokazalo vrsto zapuščenih in razpadajočih hiš, vrsto razpadajočih vasi in sakralnih objektov ter med ostanki starih nove hiše; hiše, ki so na las podobne tistim, ki jih gradijo na Gorenjskem, Dolenjskem, Štajerskem... Skratka podoba teh vasi postaja vse bolj enolična, bolj rečeno, brezlična. Krajevne posebnosti avtohtone arhitekture izginjajo in se levijo v brezdušna naselja.

Poglejmo negotovost zavarovanih Goč ali Erzelja v Vipavski dolini ali pa Štanjela, enega izmed 14-ih najpomembnejših kulturnih spomenikov na Slovenskem. Poglejmo Hrastovlje, skozi katerega vodi pot v zgodovinsko, kulturno in umetniško eno izmed najpomembnejših cerkva v naši deželi. Poglejmo, kje ob morju še najdemo tradicionalno ribiško naselje.

Kaj torej storiti, da bi se erozija avtohtone kulturne krajine ustavila? Je dovolj nekaj vasi spomeniško zavarovati in tu in tam obnoviti kakšno hišo, kakšno cerkev? Očitno je potrebno več, veliko več. Varovanje dediščine sveta je veliko več kot le vpis na seznam, je veliko več kot takšen ali drugačen zapis o tradiciji, zgodovinskem poreklu. Ne gre le za obnovo, gre za revitalizacijo. Ta pa zahteva multidisciplinarni pristop.

Že stari Rimljani so ugotovili, da sta za normalno življenje človeške naselbine potrebna URBS in CIVITAS; materialna in človeška komponente. Francozi so to spoznanje dopolnili. Da bi naselbina živela, je potrebno najti idealno kombinacijo umetnosti kreiranja naselbine in umetnosti življenja v njej. Prav v tem spoznanju je ključ revitalizacije kraške naselbine in v kamnu skovane kraške hiše. V takšnih naselbinah, v takšnih domovih lahko funkcionalno živi tudi človek 21. stoletja, saj tudi on potrebuje naselbino in dom z dušo.

Besedilo in fotografije Jurij Popov

Po več stoletjih ponovno

PROTESTANTSKI KATEKIZEM

na Slovenskem.

Knjiga s 500 stranmi kot
– dialog med posameznikom in religijo,
– med teologijo in humanistično znanostjo in
– med Cerkvijo in družbo.

Dodatek v Protestantnem katekizmu prinaša:

– vse predgovore v delih slovenskih protestantskih piscev v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku (Trubar, Dalmatin in prekmurski protestantski esej),
– fotografije vseh slovenskih evangeličanskih cerkva s temeljnimi zgodovinskimi podatki.

Založnika sta ČZP Enotnost in Evangeličanska cerkev v Sloveniji. Cena knjige je 10.000 SIT. Možnost plačila v dveh obrokih: prvi ob prevzemu knjige in drugi s položnico naslednji mesec.

Naročilo pošljite na naslov ČZP Enotnost, Ljubljana, Dalmatinova 4. Knjigo naročite lahko tudi po telefonu 061/321-255, 061/1310-033 in po faksu 311-956.

Goče – več kot 10 let so zavarovane, saj so simbol kraške romantične arhitekture. Toda kako jim vrniti življenje?

Izumetničnost in modnost, plastičnost in uniformiranost onemogočajo drugačnosti

KULTUROLOŠKA REGIONALIZACIJA

Slovenski kulturološki prostor je enovito samosvoj, hkrati pa je tudi znotraj samega sebe zelo raznolik in celo nasprotujoč si, čeprav se njegova izrazita celost in celovitost ne moreta spregledati. Pogleda na ta prostor sta načeloma dva; prvi zaobjema državo vseh Slovencev, drugi pa cel njihov bivanjski prostor, kjer pač živijo.

Prvi pogled je ožji, drugi pa je, kulturološko in eksistencialno gledano, širši. Vendar bistveno je, da se ne izključujeta, ali se vsaj ne bi smela, ampak sta, ali bi vsaj morala biti, oba pogleda med sabo neločljivo povezana. Dopolnjujeta in nadgrajujeta se, tako da drug brez drugega ne moreta eksistirati oziroma preživeti, lahko edino životarita, kar pa bi pomenilo kulturološki in eksistencialni konec slovenstva.

Neke posebne sorte samovšečna in samozadovoljna ter sama sebi namenjena centralizacija je v našem prostoru že od vekomaj. Vendar je treba povedati, da iz raznih vzrokov in okoliščin, tako domačih kot tujih, ta centralizacija nikoli ni povsem zaživela. Zato imamo pravzaprav srečo, da je naše

življenje še zmerom en sam nedokončan mozaik slovenstva. Čudenja in občudovanja je vreden, hkrati pa tudi skrb vzbujajoč, ker se sam v sebi razkrajja, celo tu in tam propada, saj je naš odnos do njega malomaren, pogosto grd in zaničevalen, tako da je prepuščen sam sebi in zato krni in celo v določenih delih in predelih umira ali kar izumira. Tako imenovana kulturološka središča se v mnogočem spreminjajo v pokopališča ali pa vsaj v kičasto izumetničnost in modnost, plastičnost in uniformiranost, tako da drugačnost in samoprepoznavnost sami iz sebe prepogosto sploh ne moreta zadihati, kaj šele, da bi ustvarjalno dihal, se izražali, se kazali in izrekli, se izpovedovali, se obnavljali in prenavljali, se spominjali

in upali ter pričakovali.

Še tako slabovidno oko in še tako škodoželjna pamet sta prisiljeni uvideti, da je vsak kraj kulturološko nekaj

"Preprosto ni moč verjeti, da je parlament kulturi do zdaj posvetil tako malo časa. Zato je prepuščena prevelikokrat stihijskosti, diletantstvu, zaslužkarstvu, razprodaji tujcem in goljuhom ter lažnivcem in izkoriščevalcem, pravzaprav pogosto tistim, ki ne vidijo v kulturi čisto nič drugega kot dobiček, pa če je ta še tako skromen. Človekova pohlepnost včasih nima mere in bi posamezniki za en sam tolar prodali celo svojo dušo, nekateri pa za en sam krajcar celo svoj spomin."

posebnega in samosvojega, da je vsaka krajina enkratna neizpita posoda, da je vsaka pokrajina še zmerom ne v celosti in ne v celoti videno ogledalo tako za domače oči kot za tujo radovednost in nevoščljivost.

Zato je premislek o kulturološki regionalizaciji prepotreben, nujen tukaj in zdaj.

Vse kar spada v kulturologijo, je seveda lahko na trgu, pa najsibo ta mišljen skrajno konzervativno ali skrajno liberalno, najsibo razumljen meščansko ali kmečko starokopitno ali socialistično preživeto. Vedno je res samo eno, da kulturološki trg niti tržnica niti »boljši trg«, ampak naj bo zgolj zdrava in modra ponudba avtohtone in avtonomne kvalitete, ki se potem brezdvoma lahko izraža tudi kvantitativno.

Kultura je sredica vsake nacionalne kulturološkosti, zato ji je potrebno posvetiti posebno ustvarjalno, politično in tržno pozornost, vendar ne brez strokovnosti kar tja v en dan, da bi se kulturologizacija slovenskega prostora spreminjala v politizacijo. Preprosto ni moč verjeti, da je parlament kulturi do zdaj posvetil

nič drugega kot dobiček, pa če je ta še tako skromen. Človekova pohlepnost včasih nima mere in bi posamezniki za en sam tolar prodali celo svojo dušo, nekateri pa za en sam krajcar celo svoj spomin.

Kultura je vsekakor individualno in vsenacionalno vprašanje, vseeno pa je že skrajni čas, da se sami zavemo tudi njene regionalizacije. Na tem področju je že precej narejenega, vendar pa so premnoga početja na stranpoteh in celo v zmoti. Namesto da bi regionalni kulturi dodajali nove vrednosti, jo samopoklicanci nevede ali pa vede pogosto razvrednotijo do tiste mere, da ni več podobna sama sebi, ampak si postaja nasprotje in tujek.

Prelistajmo samo regionalne medije. Ob mnogih se bomo prijeli za glavo, ali je to sploh mogoče, saj so zgolj zrcalo neke grupe in privatništva, ne pa ogledalo ljudi, ki živijo

sti, poglobljenosti in veličini. Vsemogoče in nemogoče lastništvo ter patronarstvo je praviloma nad medijem, ima nad njim oblast.

Oblastniškost je prevzetnost najslabše sorte, in če je živo prisotna v kulturi, je škoda skorajda nepopravljiva. Namesto da bi se regionalni mediji posvetili zlasti svojemu prostoru in času ter ljudem v okolju, v katerem izhajajo, so umetelni in propagandistični, tendenciozno odbijajoči, da ima človek včasih občutek – a so sploh slovenski!

Skoraj nerazumljivo je, da krajevni in pokrajinski mediji ne sporočajo ljudem o regionalnosti sami na sebi, in to iz vseh zornih kotov, ampak se zapletajo v širjave in daljave, kjer se izgubljajo in se bodo, žal mnogi prepozno, izgubili. Kaj je namreč treba okolju in ljudem vzvišenega nadpametovanja, saj je le-to zanje boleče poniževanje: od svojega domačega medija pričakujejo namreč sporočilo iz življenja za življenje.

Regionalni mediji imajo skorajda idealno možnost povezovanja Slovencev tustran in onstran državne meje, to kreativno sodelovanje pa je mogoče zlasti na kulturološkem področju.

Vsi krajevni in pokrajinski mediji naj bi imeli svoj ustvarjalni dom v gradovih, ki nam jih je zapustila preteklost, saj bi ti tako dobili posebno poslanstvo in dovolj dobrega skrbnika; če bi seveda mediji bili v zdravih in pametnih rokah.

Drago Kuhar

Borzna gibanja

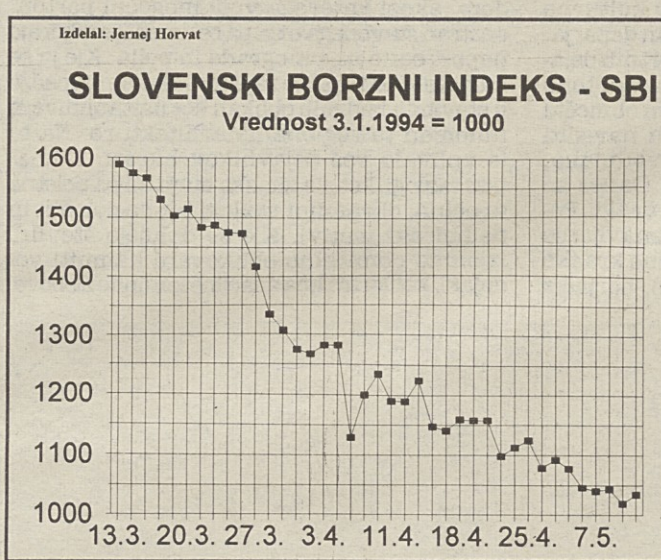
NA VRSTI JE REALNI SEKTOR

Slovenski finančniki so dokazali, da so si zastavili previsoke cilje. Proces lastninjenja, ki je narekoval ustanovitev široke infrastrukture državnih agencij, privatizacijskih družb za upravljanje, skladov, različnih oblik trgov kapitala, borznih družb, bank in drugih novotarij, vedno bolj tone v normalne vode. V tovrstne finančne institucije so se zatekli najspodobnejši ekonomisti, bančniki, pravniki in analitiki, ki jim je nastanek novih oblik delovanja pomenil velik strokovni ali finančni izziv. S padcem kapitalnega trga je nastalo zatišje. Problemi se rešujejo tam, kjer so nastali, javnost pa zanjimajo predvsem osnovni finančni parametri: kolikšna bo letošnja inflacija ali kakšna bo stopnja gospodarske rasti. Med zelo zanesljivimi kazatelji finančne stabilnosti države je prav gotovo tudi ocena njena mednarodne kreditne sposobnosti. Ocene treh tujih agencij, ki jih je naročila slovenska vlada, so nedvomno zelo zanesljiv znak, da se nam ni treba bati lastne prihodnosti. Slovenija postaja v očeh tujih finančnih institucij in družb vedno bolj normalna država, s katero se da poslovati. Prodor na mednarodne kapitalske trge nas bo nedvomno postavil na mesto, ki nam v svetu gre. Projekt izdaje evroobveznic je nedvomno eden takšnih osnovnih pokazateljev. Tudi podpis pogodbe o sodelovanju med Slovensko izvozno družbo in Evropsko banko za obnovo in razvoj je takšen dokaz. Klonila je tudi Jugoslavija, ki vedno bolj spoznava, da se ne more upreti mednarodnim finančnim institucijam. Dogovor Slovenije o ločenem odplačevanju dolgov

je postal realnost. Tudi oblasti v Beogradu se zavedajo, da bi si s tožbo dokončno zaprli vrata ponovnega vključevanja v mednarodne finančne institucije in s tem do nujno potrebnih finančnih injekcij. ZRJ potrebuje okoli 6 milijonov ameriških dolarjev kreditov za oživitve proizvodnje obstoječega gospodarstva, njihove devizne rezerve pa znašajo nekaj čez 300 milijonov dolarjev. Takšno stanje omogoča zgolj najnujnejše preživetje te države, ki jo pred popolnim finančnim bankrotom rešujejo nekatere bančne transakcije mafijskega tipa.

Slovenija je v primerjavi z drugimi deli bivše skupne države v zelo zavidljivem položaju. Tudi v primerjavi z drugimi državami v tranziciji nam ne more biti nerodno. Gre nedvomno za zaslugo slovenskih finančnih oblasti, ki so nas uspele postaviti na zemljevid finančnega sveta. Jasno pa je, da ne bi bilo ničesar brez slovenskega gospodarstva, ki je preživelo tako dra-

matične spremembe pogojev poslovanja kot nobeno drugo v tem delu sveta. In ravno v tem grmu tiči zajec. Brez realnega sektorja ni novih delovnih mest in ni izvoza. Finančni sektor se še sedaj pripravlja za vstop na evropske in svetovne trge, medtem ko je realni sektor že zdavnaj soočen z njim. Ne spada se zgolj s konkurenco v tujini. Vedno bolj je tuja konkurenca prisotna tudi na domačem tržišču in posega tudi v tiste gospodarske panoge, ki so veljale za izrazito privilegirane glede na mednarodno konkurenco. Finančnike šele čakajo takšni časi. Kar nenavadno se sliši, da nas zopet začena skrbeti stopnja gospodarske rasti in nas je strah ponovnega vala inflacije. Oboje je največ odvisno od gospodarstva in javne porabe. Malokoga skrbi potek privatizacije, stanje na kapitalskem trgu in podobno. Zopet bomo začeli gledati v devizne tečajnice in spremljali rast drobno-prodajni cen.

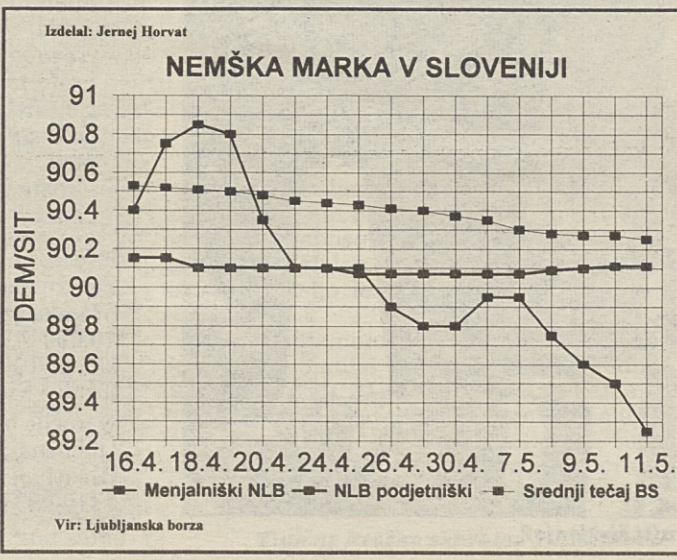
Prejšnji teden je na Ljubljanski borzi prevladoval padec tečajev skoraj vseh delnic. Borzni indeks se je že nevarno približal svoji izhodišni vrednosti 1000, vendar se je trend padanja konec tedna nekoliko umiril. Padale so tudi cene privatizacijskih delnic na OTC trgu. Največji padec pa so zabeležili pri trgovanju s kuponi blagajniških zapisov Banke Slovenije, ki so padli kar za 40 odstotkov. Padec je posledica napovedi pete emisije tega finančnega instrumenta, ki bo prihodnji mesec. Obeta se nekoliko donosnejši posel, kar bo nedvomno vplivalo na ustavitve padanja menjalniških tečajev. Dosedanji ukrepi Banke Slovenije očitno sploh ne delujejo. Ponudba tujega denarja prihaja očitno od drugod, kot si mislijo v tej instituciji. Donosni blagajniški zapisi pa so preizkušeno orodje za doseg tega cilja. Ponudba ugodnih finančnih instrumentov, ki so vezani na tujo valuto, bo v začetku poletne sezone nujna, ker bo

tudi ob sezonskem povečanem prilivu, precej vplivala na menjalniške tečaje. Lahko torej še naprej pričakujemo rahlo drsenje menjalniških tečajev navzdol, vendar se bo poleti umirilo. Nikakor pa še ne gre pričakovati poviševanja deviznih tečajev. Apreciacija tolarja se bo nadaljevala še v jesenski obdobje.

Prejšnji teden so na Ljubljanski borzi uvrstili v trgovanje dve novi privatizacijski delnici (Lesnina EMMI in Slovenijales). Ker gre za avtomatizem, zaradi tega dogodka ni bilo posebnih tiskovnih konferenc oziroma nas niso opozarjali z novimi TV spoti in jumbo plakati, z obrazi nasmejanih direktorjev. Spomnimo se, kakšen cirkus je zagnala Ljubljanska borza, ko je začela kotirati prva privatizacijska delnica. Če me spomin ne vara, je Ljubljanska borza javno čestitala Kolinski z oglasom na naslovni strani Dela. Borze ni rešil tisti plačani oglas, ki so ga tako in tako plačali brokerji s

provizijami, ki prihajajo na borzo le še od aplikacijskih poslov. Sicer pa so delnico družbe Primofin zopet uvrstili v kotacijo in ob tej priložnosti je vodstvo te družbe objavilo sila zanimivo sporočilo za javnost. Razkrile je podatek, da je pterkel enoletni mandat v. d. direktorja Davorinu Sadarju in da je nadzorni odbor, ki ga vodi Franc Premk, direktor družbe Petrol, sklenil, da se prične postopek za imenovanje novega direktorja. Delnice družbe Primofin, ki sicer veljajo za zelo rizične in špekulativne (podobno kot delnice družbe Dadas), so postale tako rizične, da je nadzorni odbor te družbe sprejel ukrepe za zaščito premoženja lastnikov te družbe. Posebno razveseljujejoče je dejstvo, da je družba Petrol ugotovila, da ji partnerstvo s Sadarjem škoduje in da se je od njega javno distancirala. Ne glede na to, ali je šlo zgolj za manever pred javnostjo, so rezultati borznega zloma prizadeli tudi tako mogočne, kot je Petrol. Predstavljamo si lahko, kaj bi se dogajalo po borznem zlomu ob kotaciji delnic normalnih slovenskih podjetij. In zopet smo pri realnem sektorju gospodarstva, ki mora na koncu vsakega, še tako sofisticiranega finančnega projekta prenašati nesposobnost finančnikov. Kazalo bi torej prepustiti nekaj besede tudi temu sektorju, ki bi takšne finančne projekte, kot so privatizacija, kapitalski trg in podobne nevršečnosti, speljal veliko bolj enostavno in učinkovito. Finančniki pa postajajo vedno bolj tihi. In prav je tako!

Boštjan Horvat

Popraznična kronika o zmedi, konjunkturistih in šakalih

NAMESTO VREDNOT PREVLADUJEJO »SPROTNE POTREBE«

Stvarnost šteje manj, odkar resnica ni, kar je, temveč to, o čemer nas prepričajo (pristranski) mediji ali (kvazi)znanstveniki. Milijoni ogroženih eksistenc po Evropi povedo, da v nekaterih državah več kot petina nezaposlenih ne ustvarja. Njihova tržna demokracija pa da je kljub temu humana kot v državah z večjo zaposlenostjo. (Recimo v Avstriji, ki s socialnim partnerstvom izkazuje najvišjo evropsko zaposlenost ob sorazmeroma visokih plačah in ceni dela. Ekonomisti opozarjajo še na ameriško višjo zaposlenost, spodbudnejšo za ustvarjanje, več ljudi prispeva k družbeni blaginji, več vpetih zmogljivosti pa tudi zmanjšuje izdelke.)

Pri nas se brezposelnost ne zmanjšuje, a stavk za zaposlovanje ni. Zdravniki da so stavkali za status, ugled in denar. (Na dlani je, da je šlo bolj za nesolidaren para/neokorporativistično politični pritisk.) Njihov ugled in status postajata – za drobiž, ki so postajata »prištrajkali« – še moralno načeta, bližja žrecem-vračem-šamanom. Nad zmanjševanjem zaupanja javnosti in bolnikov v zdravnike, stroko in zdravstvene storitve pa bi se morali zdravniki in družba zamisliti (parazitstvo padarjev-šušmarjev raste kot gobe po dežju). Dobri zdravniki postajajo slabi politiki, poslanci in mednarodni, ki (domala) neomejeno, a neustrezno – pravijo da zapravlljivo, upravljajo družbeno sredstva. Množe se politični pritiski v škodo vse družbe, usmerjeni tako, da bi ob lastni kozli sosedu crknili vsaj dve, in tja, kjer zamujata država, ji stvari uhajajo iz rok in jih post festum ne uspe sanirati ali jih v škodo prizadetih. Železnica, energetika, komunala ipd. izsiljujejo bolj s predvolilno inflacijsko kot gospodarsko logiko. Brezposelni, delavci, upokojenci pa so nemočni brez pravne zaščite.

Kdo smo in zakaj imamo državo, se sprašuje devet razumnikov. Ne vedo pa kam, slovensko smer da bodo upoštevali, če se bo podredila. (Na hotelski razgovor, denimo, privlečejo – kot za strašilo – »svoja« ministra, neresorskega Janša in resorskega Dularja. Predsednika društva naplahtajo, da kaže pritiskati s publiko in gledalci. Televizija priredi prenos, za obliž pa ob prvem maju Žarišče o delavcih v Tamu, Cimosu in Litostraju.) Prerekanja o socialistično interesnih ali kapitalistično zasebnih fondih, katera založba prehitva tekmeča in nima kakih knjig, so poskusi dirigranega strankarskega prerazdeljevanja »težg«, sinekur in honorarjev. Ne gre za knjige, založništvo, kulturo, temveč spet za slabo politiko. Sodobnejših knjig, recimo o zdravi prehrani ali družbenih vprašanjih, pa tako manjka pri enih in drugih (izjemoma so pri tretjih). Sanjskih vedežev, preplonkanih učbenikov, šušmarske ezoterike, del, ki podpirajo (versko) nestrpnost in drugo blaznost, pa na pretek. Drage izdaje za postavljajoče in zaprašene police se tiskajo v najnižjih možnih nakladah. Skoraj ni poceni žepne knjige, a bi bila rentabilna v večjih nakladah, in bi, dostopnejša, vzgajala, izobraževala ali informirala o tem, česar ne

zavimo v šolah. Majhen trg in nizke naklade so večni pritisk na družbo, refren nesposobnih (tudi pogoltnih politikov, ki nimajo ustreznih programov za povečanje kopneče potice za vse).

Politični veljaki tekmujejo, kdo bo bolj navlekel državljane ter z zmedo in nezadovoljstvom, po lastnih kalkulacijah, nabral več »naivnih neobveščenenih« volilcev. Koranine jim nič ne pomenijo. Pozabili so zglede in moralno ustnega izročila (če so jih kdaj poznali). Namesto vrednot so se oklenili povzpetništva, prevar in kriminala. Drugi spet strašijo, da bodo pustili politiko, vrgli puško v koruzo. Tretji, da bodo posredovali, če bo kritično (ko ne bo več nikogar, ki bi jim sledil?). Ob njih pa pobalini vseh barv tekmujejo z referendummi in podobnimi predvolilnimi »štosi«. V »podporo« Združeni listi, kot prvomajski pozdrav ali navodilo za akcijo, beremo spodbuden oglas »Proletarci vseh dežel – odpočijte se! Po stopanju in izstopu se zmanjševanje odgovornosti očitno nadaljuje s sugestijo, naj se uležejo še delavci, brezposelni, upokojenci in drugi siromaki, ker so v Sloveniji v večini.

Državnik v pisni poslanici za 27. april govori o narodu, čudežu, vztrajnosti in državi v službi državljanov. Še s kratko ne omeni OF – resigniran, prevpit od ponarejevalcev slovenske identitete, tradicije in zgodovine? – ne njenega sporočila o sodelovanju in vrednotah, ko je slovenski narod strnil in vrste v hudi ur, kar bi v letu predvolilne zmede bilo prav politično in aktualno sporočilo (razen če kdo meni, da nam zmeda in beg pred odgovornostjo, prihodnostjo ker da bo še huje, bolj ustrežajo. Državnik, ki mu očitajo neelokventnost, pa se je ob obletnici ustanovitve OF vsaj vprašal: »Ali ni morda nekoliko naduto – če ne celo cinično – gledati na takratni odpor (OF) zgolj skozi politična očala? Plasti politike in njenih interesov so se večinoma nagale pozneje, po sprotnih potrebah.«

»Taki strokovnjaki bi se lahko že od Francozov, prve evropske nacije, kaj naučili. Argentinski general, ki ga ponujajo Ljubljancem, je dve desetletji pred smrtjo živel v Parizu, tam je pokopan, a ni dobil spomenika. Če bi pobrskali samo po Encyclopaedii Britannici, bi prebrali, da gre za konzervativneža, ki se ga ne da povezati, vzemimo, z vrednotami uporne okupirane Ljubljane. V Parizu ni tujih med prek tridesetimi francoskimi generali (Slovenci lahko svoje pokažemo?) s spomeniki ali poimenovanji trgov in ulic (verdunski heroj maršal Petain ga nima, ker je bil višijski kolaborant).«

Tako so zaradi »sprotne potrebe« v četrtek, 25. aprila, v izjavi tedna naročeni in nenaročeni nergači, tisti, ki imajo dopoldne čas za telefoniranje, ki jim telefoni tudi posojajo, oportuno nestrpno ozmerjali vse Italijane – seveda, saj je tam prvič zmagala levica –, nobeden ni rekel dobre besede ob Prodijevi pomirljivi izjavi o slovensko-italijanskih odnosih. Zaradi »sprotne potrebe« prikriva neki etnolog svojo lokalno kulturno revolucijo, strankarsko opredelitel in apetite po političnem uveljavljanju z »argumenti« šušmarsko zamenjanih tez (podobno je »rozenbergovska znanost« dokazovala »vrednote« razizma).

Primerja Kardelja in Kidriča s Hitlerjem in Stalinom (njihovih spomenikov pri nas ni in nam jih ni treba podirati!), dokazuje neprikljubnost Kardelja in Kidriča z izidom referenduma za osamosvojitve, češ da to velja še za spomenike. Doda zasebno emocionalno opazko, da sta spomenika strašna, in s tako »znanstveno« metodo ter presojo brez intelektualnega dvoma ponuja svojo nestrpno, necelovito objektivnost. (Kaj pa Spersans, Čebine, OF, organizirani odpor proti okupatorju, ustava 1974 in drugo?)

Taki strokovnjaki bi se lahko že od Francozov, prve evropske nacije, kaj naučili. Argentinski general, ki ga ponujajo Ljubljancem, je dve desetletji pred smrtjo živel v Parizu, tam je pokopan, a ni dobil spomenika. Če bi pobrskali samo po Encyclopaedii Britannici, bi prebrali, da gre za konzervativneža, ki se ga ne da povezati, vzemimo, z vrednotami uporne okupirane Ljubljane. V Parizu ni tujih med prek tridesetimi francoskimi generali (Slovenci lahko svoje pokažemo?) s spomeniki ali poimenovanji trgov in ulic (verdunski heroj maršal Petain ga nima, ker je bil višijski kolaborant).

Imajo jih »okrvavljen« zgodovinske osebnosti Danton, Robespierre in drugi; še »stalinističen« (Place de Sta-

lingrad, no, Francozi so svetovljani. (Zmanjševanje lastne kredibilnosti naj domači prekueniki kar zganjajo, če se jim zdi. Vrednotenje zgodovine, identitete in nacionalnega čuta Slovencev pa pripada celi družbi.)

Zaradi »sprotne potrebe« se dalje zdi tudi, da je vsem prav, če se Solana ob državnem obisku v Sloveniji pogovarja z edinim firerjem slovenske (socialdemokratske? leve?) opozicije – ne glede na demokratske volilne rezultate. Mogoče pa Nato lovi ravnotežje s Clintonovimi pogledi? (Če je ta dejal, da je Oljka O. K., lahko Solana doda, da so populist O. K.?) Je morda Solana hotel dobrohotno spomniti Drnovška na sodelovanje z (vso?) opozicijo – Oljka in Pol v Italiji se dogovarjata za sodelovanje –, ni hotel biti pristranski in oceni naše notranjepolitične stabilnosti? Mogoče pa peterletovci, podobnikovci, peršakovci in drugi niso več pomladna opozicija in kocijančičevci praznujejo, počivajo? Ali pa naj Nato drugih ne zanima? Janša da ima več znanja? Več časa, ko »socialdemokratski« mladci zanj s predvolilnim golažem pečenih odojkov na brežiškem koncu ob prvomajski proslavi kupujejo glasove. (Kdo bi vedel in prav presodil. Še Drnovšek je bil v zadregi, ker ga je Solana vehementno objemal pred kamerami.)

No, tudi Izraelci so, zdi se,

zaradi »sprotne potrebe« že pozabili nacifašistično bombardiranje, na katero spominja Piccasova Guernica. In v Libanonu zmasakrirali – oholo, namerno, več oče za oko, v maniri državnega terorizma – v taborišču ZN nad sto oseb, otrok, žena, starcev... Sme biti politika »sprotne potrebe« tako nečloveška?

Volilci, tiha večina na drugem bregu, se bodo mogoče ovedeli, podobno kot italijanski. Kljub težavni presoji, kdo v naši kulturno-politični eliti je manjše zlo. (Jih o tem kdo obvešča?) Ijerka Bizilj bi bila morda raje namesto Slovenskega foruma – skoraj ni stranke, ki ne bi poudarjala nacionalnega slovenstva – ustanovila Forum poštenih in delavnih. Tako pa se zdi, da ostaja varnejši Drnovšek, če je/bo spregledal, komu ne sme popuščati ali nasedati, prepoznal še perverzno štiz/identitete zamolčevalcev tradicije protifašizma Evrope in Slovenije. Pa nove oblike kriminala in prikrajanje morale: ko ni več v modi le orožje, droge, »sredstva za demokratizacijo« iz tujine, davkoplačevalski denar za zidanje osebnih dohodkov, zlorabe z opremo in avtomobili, parazitsko podjetništvo neplačanih socialnih prispevkov, plač in utaj davkov, strankarsko parazitstvo fiktivnih predračunov za odseke cest, ko se »zmotijo« kar za znesek enoletne menjave z ZDA, »samo« za 500 milijonov ameriških dolarjev... Med najnovejšimi oblikami kriminala je že gangsterski reposessing, rokovnjaški rubež blaga ali Cimsovih avtomobilov. Naj še delavna večina »spregleda«, da se spleča grabež, da je treba raznesti še podjetja, ker pošteno strpno ustvarjanje na pozitivni dediščini pre malo nese? Le razgrajati (in podirati) da se spleča. Če si nergač, te vsi ujčkajo. Kot ujčkajo nekatere – ni jih manjkalo niti v prejšnjem režimu, a so, zdi se, bili bolj na uzdi, ker družbeno ozračje ni bilo tako kriminalizirano, da bi dopuščalo divjanje –, ki so se šolali na ramenih družbe, stresali neumnosti, denimo po Stras bourgu, sestavljali ustavo in zakonodajo tako, da zavira integriranje v Evropo, in zmedeno, kot labilna vrtavka, na levo ter desno vpili Držite tatu (četudi je očitno, da sami niso in še ne znajo streči ne družbi ne državi). Zdad paničarjajo, da nas lahko tujci v nekaj tednih pokupijo (ko bi se našel kdo, da mu odrinemo te pametnjakovice). Hkrati se muzajo, ker so politikanstvo, poslanstvo, razne sinekure donosni (tu nič ne moti, da gre za rente iz prejšnjega režima), in upajo, da bodo še uspevali, ker jih je manj kot pridnih ljudi.

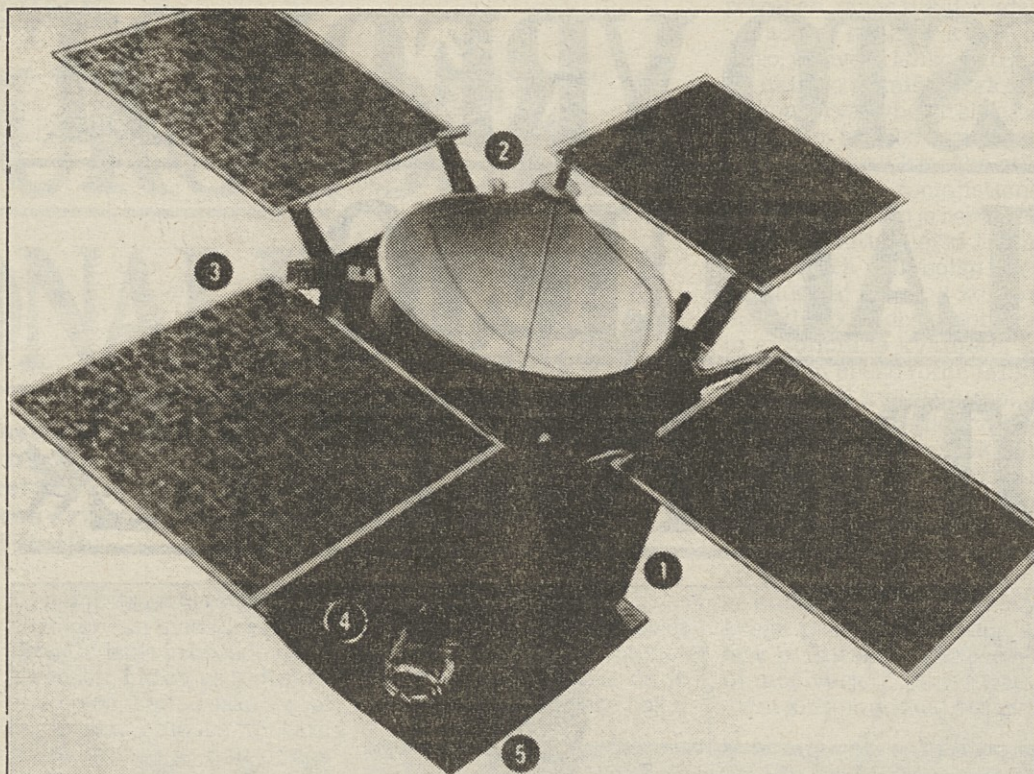
Pa latentna ljudska sinergija? Odevska jo celo pramat Slovenije – v primerjavi s številom prebivalcev – v pevskih zborih. Kaže na ljudske potencialne za spodbudno, plodno, solidarno, ustvarjalno sodelovanje, in da je moč zagotoviti skladnejšo politično sceno kot le razglašen orkester in vpitje pijanih solistov. Manj podobno anarhični demokraciji mravljina (mravlje popadejo breme neorganizirano na vseh koncih, prevlada slučajnostna smer, v katero vleče večje število). Manj podobno slučajnostnemu hepeningu, kjer je dobro vse, kar da bog ali hudič.

Z raznimi obiski in dogodki so tako prazniki (razen papežev rojstnega dneva in dneva mladosti) izzveneli. Škoda, da ni prišel papež pred dnevom OF, praznikom dela in obletnico osvoboditve. Menda se bo zavzel za resnico, moralne vrednote ter ne bo požegal hinavcev in zmešnjave.

Milan Šamec

Sredi februarja so Američani izstrelili v vesolje zelo majhno sondo, ki po svoji zapleteni poti hiti na bližnje srečanje s planetoidom zvenečega imena. To potepuško zvezdico namreč imenujemo Eros. In do t. i. ljubezenskega srečanja bo prišlo šele čez dobrih 33 mesecev. Oh, ta večno muhasti, naravnost otročji Eros! Tako ta raziskovalna naprava, izdelana s človeško roko, prvič leti proti kakemu planetoidu, da bi ga obiskala in preiskala, čeprav sam projekt ni nič manj pomemben tudi kot preizkus nove zasnove majhnih in cenjenih sond, kakršne potrebujejo za raziskovanje našega osončja v okviru programa Discovery.

Drobne sonde ali tehnologija vesoljskih razsežnosti

Vesoljska sonda NEAR: 1. ohišje sonde, 2. razprta antena (prečnik 1,5 m), 3. solarni paneli, 4. motor, 5. različni instrumenti

BLIŽNJE SREČANJE Z EROSOM

Telesi, ki danes še po različnih krožnicah neslišno potujeta skozi medplanetarni prostor, se bosta v prvih dneh januarja 1999 približali drug drugemu na vsega 30 kilometrov, nato pa dobro leto skupaj potovala po vesolju – kot stara popotna tovariša.

Na eni strani t. i. skupne steze je planetoid Eros, v astropreglednicah označen kot objekt 433 – nekakšna velikanska skala, dolga približno 40 kilometrov – eno izmed nekaj tisoč podobnih teles, kolikor so jih od leta 1801 do danes uspeli odkriti astronomi. Planetologi so večinoma prepričani, da so takšna nebesna telesa okruški, ostanki iz zgodnjega obdobja našega osončja. Za nas so ti astronomski pojavi še posebej zanimivi, saj so t. i. ostanki kar nekajkrat v burni geološki zgodovini padli na Zemljo. Padec kakega takšnega nebeskega »hriba« pred približno 65 milijoni let je verjetno povzročil izumrtje številne družine dinosavrov, kije pred tem dogodkom gotovo več kot 150 milijonov let prevladovala med bitji na Zemlji. Premer tega asteroida je znašal vsaj deset kilometrov.

Na drugi strani t. i. ero-steze pa je drobna, neznatna sonda NEAR (Near Earth Asteroid Rendezvous – bližnje srečanje Zemlje z majhno zvezdico), ki so jo 17. februarja letos izstrelili z nosilno raketo Delta iz slovitega oporišča Cape Canaveral. Njena masa znaša samo 805 kilogramov, kar je trikrat manj od raziskovalno zelo uspešne sonde Galileo, ki se je decembra lani podala na Jupiter. Napravica je opremljena samo s šestimi instrumenti – desetimi manj kot Galileo vendar so tudi njene naloge pri preučevanju velike kamnite gmote precej manj zapletene kot preiskovanje največjega planeta našega osončja.

Nova vrsta vesoljskih plovil

S sondo NEAR sta povezana še dva rekordna dosežka na področju racionalizacije: hitrost razvoja in razmeroma nizka cena. Od prve predstavitve zasnove celotnega projekta pa do izstrelitve sonde je minilo samo 27 mesecev. Naj tukaj pripomnim, da poleta – skupaj bo trajal 35 mesecev – ni mogoče skrajšati, saj se odvija po Newtonovih zakonih gravitacije. Razvoj in izstrelitev sta investitorje vja-

la 122 milijonov dolarjev. Tej vsoti pa moramo prišteti še dobrih 40 milijonov dolarjev, kolikor bodo znašali še stroški poleta v prihodnjih štirih letih. Vse skupaj pa je desetkrat manj od vsote, ki so jo porabili za načrt Galileo.

Ravno denar je bil poglavita gibalna sila nove generacije vesoljskih plovil, bolj znane po imenu celotnega projekta Discovery. Pomembno krčenje finančnih sred-

odkritje (Discovery). V znamenju triptiha hitreje – boljše – ceneje, kakor ga je opredelil upravnik te ameriške agencije Daniel Goldin, so razvili celo generacijo misij v naše osončje, ki je zasnovana na majhnih in razmeroma skromno opremljenih sondah.

Ameriški kongres je že leta 1993 dodelil programu Discovery prva proračunska sredstva. Ta zasnova je vsebovala tudi najetje neodvisnih

silovitemu razvoju elektroničnega v preteklih nekaj letih. Za razvoj sonde so porabili približno 32 milijonov dolarjev manj od predvidenega denarja, razvita pa je bila devet mesecev pred dogovorjenim rokom.

Skrivnostno poreklo

Kaj pravzaprav lahko agencija NASA pričakuje od svojih približno 160 milijonov dolarjev, kolikor jih je vložila

planetoid, tako da bo lahko izmeril vpliv sile Erosove težnosti in izračunal njegovo maso. Takšen prelet bi bil nemogoč, če v sondi ne bi bilo novega pogonskega sistema – glavnega raketnega motorja (45 kg) s štirimi potisnimi šobami (po 2 kg) in sedmimi reaktivnimi regulatorji višine ali manevriranja po krožnici, pri čemer je odločilnega pomena količina goriva, ki znaša več kot polovico skupne sondine mase.

Doslej so bile medplanetarne postaje na t. i. obiskih že pri vseh planetih, razen pri Plutonu, katerega planetarna narava je za mnoge planetologe močno sporna. Nekaj podobnega velja tudi za naš naravni satelit, ki ga je obiskalo že šest človeških posadk, in večino preostalih naravnih satelitov. Posamezne sonde so obšle še nekatere komete in asteroide, vendar se jim niso nikoli toliko približale, da bi jih lahko bolj natančno preiskale. Plovilo NEAR bo sedaj zapolnilo to vrzel in v devetih mesecih opravilo številne meritve, posnetke vsega nekaj metrov velikih objektov, kar omogočajo razmeroma skromne

zelo malo goriva. Toda kasneje so vendarle računsko ocenili, da bi bila takšna izstrelitev dokaj neracionalna, saj prednosti preučevanja tako majhnega planetoida nikakor ne bi dosegale vloženih energije in vrednosti tehničnih sredstev.

Era od večjih skrivnosti, povezanih z asteroidi, je namreč različnost v morfološki sestavi teh premičnih zvezdic in njihovih mnogo manjših bratrancev meteoritov, najdenih na Zemlji. Nekateri med njimi vsebujejo elemente, ki so bili pred davnimi časi stopljeni, kar napeljuje na domnevo, da so nastali v notranjosti kakega planetolikega telesa. Večina meteoritov pa tvorijo hondriti, sestavljeni iz drobnih silikatnih zrn, za katere se zdi, da so nespremenjeni ostanki prahu in nekakšnega drobirja iz obdobja rojevanja planetov. Če smemo soditi po raziskavah odboja svetlobe, je večina asteroidov sestavljena iz silikatov. Ločimo sedem vrst silikatnih asteroidov, od katerih niti ena ne reflektira sončnih žarkov enako kot hondriti. Eros spada med tiste, ki so temu fenomenu še najbližji, zaradi česar bi morebitno odkritje stopljenih snovi pomenilo, da izvira iz nečesa, kar je zelo podobno planetu. Sicer bi šlo za velikanski hondrit, samo delček velikanskega oblaka kozmičnega drobirja, razmetanega v pasu med Marsom in Jupitrom.

Načrtujejo tudi, da bo sonda NEAR junija prihodnje leto mimogrede obletela še asteroid Mathilde, temno in približno 64 kilometrov dolgo telo. Približala naj bi se mu na nekaj več kot tisoč kilometrov. Ne glede na razmeroma veliko hitrost, približno 3.500 km na uro, zaradi katere načrtno proženje kamere ne bo mogoče, naj bi s stalnim snemanjem vendarle izmerili maso Mathilde, seveda z zelo majhnim odklonom. Mathilde je precej skrivnostno telo, ki so ga šele lani uvrstili v poseben razred (C – kot Eros). Astronomi pričakujejo, da bo kakovost posnetkov z ločljivostjo enega kilometra zelo ugodna, saj bo mogoče razločiti vse objekte, večje od enega kilometra. Celotna operacija je pod nadzorom strokovnjakov Laboratorija za uporabno fiziko Johns Hopkins, medtem ko navigacijsko in sicer podpirajo izvedenci iz JPL.

Ni zadetek, a tudi ne strel v prazno

Približevanje Erosu bo potekalo zelo počasi, z majhno hitrostjo, le 17,7 kilometrov na uro. Po prvem preletu asteroida se bo sonda utirila v krožnico in nadaljevala potovanje. Erosu se bo predvidoma približala na vsega 30 kilometrov, od koder bodo z laserskim višinomrom lahko zaznali objekte ali sestavine, velike tri do šest metrov. Po koncu misije bodo sonda verjetno upočasnjeno usmerili na Erosovo površino, tako da bi še neposredno pred trkom lahko posredovala še natančnejše posnetke in meritve. Takšen konec sonde bi bil po enoletnem kroženju okrog asteroida zelo zaželen – vsekakor mnogo bolj kot na začetku, pri njenem prvem srečanju z Erosom. Podobna nesreča bi bila, če bi sonda zgrešila krožnico tega planetoida, saj bi za dolgo pokopala vsa upanja astronomov, da se bodo dokopali do novih spoznanj o naravi, topografiji in zgodovini Erosa, tega velikega posnetka oblikovanja planetarnega sistema, kot pravi Maria Zuber, planetologinja z Massachusettskega tehnološkega inštituta (MIT). Izvedenci za astronomiko in paleontologijo lahko s pomočjo računalnikov zelo natančno vodijo takšne operacije, zaradi česar jim smemo verjeti, da bomo leta 1999 uživali ob čudovitih posnetkih s krožnice planetoida Eros.

Esad Jakupović

Prvi prelet planetoida: umetnikova upodobitev srečanja Erosa s sondo NEAR

stev, namenjenih vesoljskim raziskavam, je agencija NASA prisilila, da se je odpovedala številnim projektom, nekatere pa močno skrčila. To zadnje še posebej velja za načrtovano mednarodno orbitalno postajo Svoboda (Freedom), ki so ji precej zmanjšali obseg, tehnološko sestavo in število operacij. Celo preimenovali so jo v Alfo (Alpha), kar je vsekakor manj zveneče kot pomensko polna Svoboda. Da raziskovanje objektov v našem planetarnem sistemu ne bi pretirano skrčilo in tako znanosti pomembno zmanjšali dostopnost do spoznanj o naši preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, kolikor so pač povezana z našim osončjem, so se pri agenciji NASA odločili velike in zelo drage projekte nadomestiti s cenejšimi, racionalnejšimi in raziskovalno skromnejšimi programom, imenovanim

laboratorijev in tehnoloških sistemov, kakršnim niso določali posameznih postopkov razvoja, pač pa samo končni cilj, namen in tehnične lastnosti plovila. Za program NEAR sta se prijavila Laboratorij za uporabno fiziko (APL) Univerze Johns Hopkins in sloviti Laboratorij za reaktivni pogon (JPL) iz Pasadena. Na podlagi natečaja so izbrali projekt APL, kar je bila dobra odločitev. Kajti strokovnjaki tega laboratorija so kasneje uspešno odstranili večji del dragega in nepotrebnega dela s papirja, kot je pojasnil Thomas Couglin, eden izmed vodilnih inženirjev v tej ustanovi. Projektanti so poleg pogonskega sistema v sondo namestili tudi zgradbo različnih naprav za zveze, navigacijo, oskrbo z energijo in več merilnih instrumentov, kar večinoma pripisujejo

v projekt NEAR? Sonda je opremljena s spektrometroma za vidne in infrardeče elektromagnetne valove, namenjenima preučevanju prestržene sončne svetlobe, kakor tudi z nič manj pomembnima spektrometroma za rentgenske in gama žarke, kiju rabijo za odkrivanje fluorescenc mineralov pod sončnim sevanjem. S kombiniranjem rezultatov vseh spektrometrov se bodo raziskovalci dokopali do analize kemijske sestave asteroida (v stari grščini ta beseda označuje majhno, premično zvezdo). Z magnetometrom bodo preiskovali magnetno polje te premičnice. Kamere bodo skupaj z lasersko-radarским sistemom natančno posnele Erosovo površino, da bi raziskovalci na Zemlji lahko kasneje narisali podrobne karte. Med prvim bližnjim srečanjem bo NEAR preletel

Izstrelitev samodejne sonde na Eros sta v zgodnjih sedemdesetih letih predlagala švedska astronom Hannes Alfven in Gustav Arrhenius, ki so ju navdihovali uspehi programa Apollo. Njuna zamisel takrat ni bila uresničena, zlasti zaradi previsoke cene, vendar so jo že leta 1986 ponovno obudili, ko je skupina strokovnjakov agencije NASA predlagala, naj bi po izteku programa Mars Observer pripravili misijo NEAR. Končno so pričujočo zamisel vključili v program Discovery z majhnimi in razmeroma cenjenimi vesoljskimi plovili.

Obisk pri Mathildi

Sprva so načrtovali izstrelitev sonde proti asteroidu Nereus (NEA 4660), ki so ga odkrili leta 1982. Planetoid meri v premeru dober kilometer. Za izvedbo operacije približevanja sonde bi porabili

POKOJNINSKA REFORMA NA DALJŠI ROK

Tone Rop, minister za delo, družino in socialne zadeve, je prvič razgrnil izhodišča za reformo pokojninskega sistema na javni tribuni pred prvomajskimi prazniki v Novi Gorici, drugič pa na okrogli mizi v Ljubljani, ki jo je na začetku tega tedna organizirala Demokratska stranka Slovenije. Gre za nekakšen odgovor demokratične stranke, ki je pred kratkim pripravila svoje videnje pokojninske reforme, saj vlada ni pravočasno izpolnila svoje 60-dnevne obljube o pripravi izhodišč za pokojninsko reformo. Demokrati so namreč kot eno osrednjih točk svojega volilnega programa za letošnje volitve sprejeli reformo pokojninskega sistema. V pisni obliki bo vlada poslala v parlament izhodišča za pokojninsko reformo šele na začetku prihodnjega meseca, z več kot trimesečno zamudo.

Medtem pa je demokratska stranka sama pripravila predlog načrta za reformo pokojninskega sistema in izdala o tem posebno brošuro. Kot je dejala Danica Simšič iz demokratske stranke, pomeni njihov pokojninski projekt metodo političnega pritiska na vlado, na javnost, na sindikate, da najdejo skupne rešitve na tem občutljivem področju. Njihov načrt izhaja iz ustavnega načela, da generaciji že upokojenih in tistih, ki so tik pred upokojitvijo po dosedanjih pogojih, njihovih pravic ni mogoče in dopustno zmanjševati.

Postavlja se vprašanje, kolikšno naj bi bilo prehodno obdobje za prehod na novi pokojninski sistem in kako ga izoblikovati, da bo to pravično za stare in nove upokojence, hkrati pa ekonomsko sprejemljivo. Po sedaj veljavem sistemu naj bi se upokojili vsi tisti, ki imajo manj kot 20 let do upokojitve. Hkrati pa naj bi uvajali nove sistemske komponente, ki bodo nemudoma začele prispevati svoj delež k postopnemu razbremenjevanju gospodarstva (oblike dopolnilnega zavarovanja, prispevek kapitalnega pokojninskega sklada itd.)

Tone Rop ni oporekal takšnim stališčem demokratske stranke.

V prejšnjih obdobjih, zlasti od leta 1986 do vključno leta 1992, je bila rast števila starostnih upokojencev nadpovprečno visoka in je znašala preko deset odstotkov. Na tako rast upokojevanja je vplivala predvsem uvedba predčasne pokojnine leta 1983, dokup pokojninske dobe za delavce, katerih delo ni več potrebno, s čimer se je država otresla prevelikega bremena brezposelnih. Tako je država na rovaš upokojencev reševala socialni mir.

Ostrejši pogoji upokojevanja, ki jih je prinesel zakon iz leta 1992, so obrodili sadove šele v zadnjih dveh letih, ko se je rast upokojevanja umirila. Gre za odpravo splošne možnosti predčasnega upokojevanja, povečanje cen za dokup let itd.

In kakšno je razmerje med plačami in pokojninami? Povprečna starostna pokojnina, teoretično preračunana na znesek za polno pokojninsko dobo, je po ocenah znašala v mesecu decembru okoli 61.656 tolarjev, kar ustreza dobrim 85 odstotkom povprečne plače na zaposlenega, objavljene v decembru. Ta je v decembru znašala 72.418 tolarjev.

Dejansko razmerje izplačanih starostnih pokojnin in povprečne

Uživanci pokojnin pod ugodnejšimi pogoji (I.-VI./95)

Leto	starostni upokojenci	invalidski upokojenci	družinski upokojenci	skupaj upokojenci
1995	0,8%	1,3%	1,2%	1,0%
1994	0,5%	1,0%	0,4%	0,6%
1993	2,8%	2,5%	1,5%	2,5%
1992	9,4%	5,0%	1,0%	6,8%
1991*	15,3%	6,0%	2,3%	10,4%
1990*	9,4%	3,7%	1,7%	6,3%
1989*	8,3%	4,4%	2,1%	5,9%
1985	7,1%	4,2%	2,6%	5,2%
1980	3,5%	3,3%	3,2%	3,4%

* V letih od 1989 dalje je stopnja rasti upokojevanja močno narasla zaradi vladine agresivne politike upokojevanja.

v bruto domačem proizvodu višji kot v večini zahodnoevropskih držav. Po nekaterih izračunih bi leta 2030 ta delež dosegel 70 odstotkov BDP. Pri reformi pokojninskega sistema bo vlada upoštevala izkušnje in rešitve drugih držav.

Novi pokojninski sistem naj bi temeljil predvsem na dveh pokojninskih stebrih. Prvi bi bil obvezni dokladni sistem, ki temelji na medgeneracijski pogodbi in je osnova sedanjega pokojninskega sistema. Prvi steber bi imel predvsem socialno funkcijo in bi zagotavljal upokojencem minimalne pokojnine. Drugi steber bi bil sistem obveznega naložbenega pokritja, ki zahteva obvezno vlaganje denarja na lasten račun z minimalno obrestno mero, ki jo zagotavlja država. Poleg teh dveh obveznih stebrov bi bil na voljo še tretji, ki bi deloval na prostovoljni osnovi in bi ga uporabljali predvsem petičneži. Z njim bi zaposleni imeli tudi možnost dodatnega prostovoljnega za-

varovanja. V vladi se ogrevajo za kombinacijo vseh treh sistemov.

Glavni nosilec in blažilec sprememb pokojninskega sistema pa bo država. Ta bo morala s proračunom poskrbeti, da bosta v prehodnem obdobju delovala oba sistema, stari in novi. Če bo znala pametno obrabiti denarna sredstva kapitalnega sklada, bo njeno finančno breme lažje obvladljivo.

Mnenja strokovnjakov o nujnosti pokojninske reforme v Sloveniji so dokaj poenotena. Iz dosedanjih razprav je moč izluščiti, da bo treba najprej odpraviti tekoče nepravilnosti pokojninskega sistema, kamor sodijo v prvi vrsti razne socialne dajatve in privilegiji, zatem pa uvesti sistem več stebrov, zraven pa omogočiti tudi privatna zavarovanja. Kot je na okrogli mizi v hotelu Slon dejal Janez Prijatelj, direktor ZPIZ, je pri pokojninski reformi kar tri četrtine političnih vprašanj, ne pa strokovnih.

Marija Frančeskin

Struktura pokojnin po višini za december 1995

Razred	ZNESKI V SIT od - do	ŠTEVILO UPOKOJENCEV	ODSTOTEK
1	do 40.000	149.314	36,04
2	od 40.001 do 75.000	207.826	50,17
3	od 75.001 do 100.000	38.205	9,22
4	od 100.001 do 140.000	15.707	3,79
5	od 140.001 do 180.000	2.683	0,67
6	nad 180.001	518	0,13

357.140 upokojencev, to je 86,21% je dobilo nižjo pokojnino, kot znaša povprečna plača zaposlenih.

1. Borci NOV 43.009
2. Izjemne pokojnine 705
3. Upokojenci TNZ 3.181
4. Kmečki zavarovanci po 53 čl ZkPIZ 8.716
5. Upokojenci SFRJ 58
6. Administrativni upokojenci ONZ 367
7. Kmetije borci 1.506
8. Poslanci 52
9. Vlado funkcionarji 4
10. Vojaški upokojenci 4.952
11. Akontacija pokojnin SFRJ 644
12. Dodatek k-pok slo. državljanom iz SFRJ 2.048
13. Rudarji in dimnikarski obrtniki 37
14. Žrtve dachauskih procesov 5
15. Upokojeni sodniki 30

Poudaril pa je, da gre za dolgoročno reformo, ki ne zadeva le upokojence, ampak tudi zaposlene in njihove otroke, zato je zanjo potrebno splošno nacionalno soglasje. Novo zakonodajo naj bi pripravili v enem letu, po sprejetju v parlamentu pa naj bi jo uveljavljali postopoma. »Želimo doseči dolgoročno varen pokojninski sistem, ki bo zagotavljal redno izplačevanje pokojnin,« je dejal Tone Rop. »Sedanji upokojenci bodo imeli zagotovljene neokrnjene pravice.« V predvolilnih mesecih se noče nihče zameriti upokojencem, ki danes tvorijo že malone četrtino prebivalstva Slovenije. Zaposleni delavci pa se, žal, še ne zavedajo vseh pasti, ki naj bi jih prinesla nova zakonodaja. Tudi za okroglo mizo v Ljubljani so sedeli v glavnem le upokojenci.

En delavec dela za 1,7 upokojenca

Še vedno so zaskrbljujoča gibanja aktivnih zavarovancev in upokojencev. Podatki kažejo, da je do leta 1987 število aktivnih zavarovancev naraščalo, zadnjih sedem let pa močno upada, predvsem zaradi padanja zaposlenosti v podjetjih in organizacijah. V letu 1984 so zagotavljali sredstva za eno pokojnino trije zavarovanci, lani pa le še 1,7. V zadnjih treh letih je število zavarovancev na upokojenca približno enako. To je, če zanemarimo širitve pravic, tudi eden bistvenih razlogov naraščanja potrebnih finančnih

plače je nižje od teoretičnih 85 odstotkov. Med vsemi starostnimi upokojenci je namreč le okoli 32 odstotkov takih, ki so pokojnino uveljavili s polno pokojninsko dobo. Vlada je letos februarja s spremembo 160. člena pokojninskega zakona uknila dvomesečne poročune in je namesto gibanja plač, ugotovljenega za december preteklega leta, upoštevala povprečne plače na zaposlenega v republiki iz preteklega leta, povečane z rasto življenjskih stroškov v mesecu februarju. Takšen kompliciran izračun pa v bistvu pomeni znižanje pokojnin.

Varstveni dodatek denimo, ki ima izrazito socialno funkcijo, prejema danes več kot 53.000 upravičencev. Moški, ki ga dobivajo h pokojnini, so delali povprečno od 15 do 26 let, ženske pa od 9 do 23 let. Prejemajo ga upokojenci, katerih pokojnina ne dosega zneska najnižje pokojnine za polno delovno dobo.

sredstev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je lani ustvaril za dobrih 12,3 milijarde tolarjev primanjkljaja. Za kritje primanjkljaja so porabili celoten obvezni rezervni sklad zavoda v znesku 10,7 milijarde, preostali nekriti primanjkljaj v višini 1,6 milijarde tolarjev pa so prenesli v letošnje leto. Glavna hiba sedanjega pokojninskega sistema so tako imenovani socialni korektivi, ki veljajo pokojninski zavod do 12 milijard tolarjev letno. Prva naloga pokojninske reforme je zato črtanje socialnih dajatev in privilegijev, ki naj bi jih po novem plačevala država sama, menijo demokrati. Hkrati predlagajo, naj se po novem tudi invalidsko zavarovanje loči od pokojninskega. Prispevno stopnjo za pokojnino bi lahko takoj znižali za najmanj 3,22 odstotnih točk, če bi socialne dajatve pokojninskemu zavodu poravnal državni proračun.

Kombiniran sistem upokojevanja

Kot je na okrogli mizi še posebej poudaril Tone Rop, je zagotovitev nezmanjšanih pokojnin za že upokojene ključno izhodišče reforme pokojninskega sistema. Vladajoča stranka hoče pač na vsak način dobiti čim več volilnih glasov upokojencev. Zaposleni, ki so pet, deset ali več let pred upokojitvijo (o tem se bo treba še odločiti), naj bi imeli možnost izbire med stari in novim pokojninskim sistemom, za druge državljanke naj bi reforma pomenila možnost, da bodo sploh prišli do pokojnine. Za tiste, ki so že stari 40 let, naj bi že veljal novi pokojninski zakon. Finančno luknjo, ki bi s takšnim upokojevanjem nastala v pokojninskem skladu, pa naj bi po besedah Tone Ropa pokrili z obveznicami. Gre za javni dolg, ki ga bo morala država pokriti še na druge načine, denimo z davki, s kapitalnim skladom itd.

Če pa sedanjega pokojninskega sistema, ki temelji zgolj na medgeneracijski pogodbi, ne bi spremenili, bi se kmalu sesul. O tem so si enotni vsi strokovnjaki. Že sedaj je delež denarja za pokojnino

- Založba ČZP Enotnost**
Dalmatinova 4, 61000 Ljubljana
- V Zbirki priročnikov za sindikalne zaupnike in strokovne službe smo zaradi izjemnega povpraševanja ponatisnili razprodani
- (1) **SPLOŠNI PRIROČNIK ZA DELAVSKO SOUPRAVLJANJE**
avtorjev Mata Gostiše in Gregorja Miklič 6.900,00 SIT
- V tej zbirki imamo na zalogi še priročnike:
- (2) **SOODLOČANJE, ZAPOSLOVANJE, KOLEKTIVNA POGODBA**
avtorja Heribert Kohl in Zvone Vodovnik 2.400,00 SIT
- (3) **DOKUMENTI DRUGEGA KONGRESA ZSSS**
s statutom ZSSS 1.800,00
- (4) **DELNIČARSTVO ZAPOSLENIH NA POTI K EKONOMSKI DEMOKRACIJI** - mag. Aleksandra Kanjuo Mrčela
TEMELJNI POJMI O GOSPODARSKIH DRUŽBAH - Nadja Cvek
SODELOVANJE DELAVCEV V ORGANIH DRUŽB - Gregor Miklič
URESNIČEVANJE ZAKONA O SODELOVANJU DELAVCEV PRIUPRAVLJANJU - Milan Utroša 2.000,00

Vse štiri priročnike lahko naročite na naslov ČZP Enotnost, Dalmatinova 4, Ljubljana po telefonu (061) 321-255 ali po faksu 311-956.

NAROČILNICA

Pri ČZP Enotnost nepreklicno naročamo izvod(ov) priročnika pod zap. št. (1),
..... izvod(ov) pod zap. št. (2),
..... izvod(ov) pod zap. št. (3) in
..... izvod(ov) pod zap. št. (4).

Naročeno nam pošljite na naslov:

Ulica, poštna št., kraj:

Ime in priimek podpisnika:

Račun bomo plačali v zakonitem roku.
Kot ind. kupec bom plačal po povzetju.

Kraj, datum: žig

Podpis naročnika

